

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Mirvet Kulberg

LAPSEVANEMATE ARVAMUSED EELKOOLIEALISTE LASTE
SEKSUAALKASVATUSE JA SEKSUAALSE ARENGU KOHTA KOOLIEELSES
LASTEASUTUSES

Magistritöö

Juhendaja: kasvatusteooria kaasprofessor Kristi Kõiv

Tartu 2021

Kokkuvõte

Lastevanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalkasvatuse ja seksuaalse arengu kohta

Käesolevas uurimuses on kajastatud lastevanemate arvamused seoses 5 – 6-aastaste laste seksuaalse arengu ja seksuaalkasvatuse kohta. Töö uurimuslikus osas kasutati kvalitatiivset uurimisviisi. Andmed koguti poolstruktureeritud intervjuuga üheteistkümnelt lapsevanemalt, kelle peres kasvas 5 – 6-aastane laps. Uuritavate saadud põhjendusi intervjuuküsimustele, mis puudutasid kahte uurimustööd läbivat teemat – seksuaalne areng koolieelses eas ja seksuaalharidus koolieelses eas, analüüsiti kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi teel. Uurimuse tulemused näitavad, et vanemate arvates lasub vastutus seksuaalhariduse andmise eest võrdselt nii koolil kui ka lastevanematel endil, sealjuures on oluline omavaheline koostöö. Uuritavate arvates algab seksuaalsus inimese sünnist ning on elukestev. Vanemate arvamusel on laste seksuaalsuse väljendamine pigem instinktiivne ning erineb täiskasvanu omast.

Võtmesõnad: eelkooliiga, lapsevanemad, seksuaalkasvatus, lapse seksuaalne areng

Abstract

Parents' opinions about the sexual education and sexual development of preschool children

This research reflects parents' views on the sexual development and upbringing of 5 – 6-years old children. In the research part of the work, a qualitative research method was used. Data were collected through a semi-structured interview of eleven parents with a 5 – 6-years old child in their family. The reasons given by the respondents for the interview questions, which related to two research topics – pre-school sexual development and pre-school sexuality education, were analyzed by qualitative inductive content analysis. The results of the research show that parents believe that the responsibility for providing sexuality education is responsible equally with the school and the parents themselves, and cooperation is important. According to the researchers, sexuality begins at birth and is lifelong. According to parents, the expression of children's sexuality is rather instinctive and different from that of an adult.

Keywords: preschool age, parents, sexual education, childrens' sexual development

Sisukord

Kokkuvõte.....	2
Abstract	2
Sissejuhatus.....	5
Teoreetiline ülevaade	6
Sekusaalsus ja seksuaalne areng lapseas.....	6
Seksuaalkasvatus eelkoolieas	8
Varasemad uuringud lastevanemate arvamuse kohta eelkoolieas olevate laste seksuaalse arengu ja seksuaalkasvatuse kohta.....	10
Metoodika	11
Valim	12
Andmekogumine.....	12
Andmeanalüüs	14
Tulemused.....	15
Lapsevanemate nõustumine eelkooliealiste laste seksuaalharidust puudutavate väidetega ..	15
Lapsevanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalhariduse kohta	15
Seksuaalhariduse algus	16
Lapsevanemad seksuaalhariduse andjatena	16
Koolieelne lasteasutus seksuaalhariduse andjana	18
Seksuaalhariduse sisu.....	19
Lapsevanemate nõustumine laste seksuaalset arengut puudutavate väidetega.....	21
Lapsevanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalse arengu kohta	22
Sekusaalsus ja seksuaalne areng lapseas.....	22
Seksuaalkäitumine lapseas	25
Seksuaalse sisuga mängud ja täiskasvanute jäljendamine	28
Soorolli omandamine	29
Seksuaalne väärkohtlemine.....	30
Arutelu	31

Töö praktiline väärtus ja kitsaskohad.....	38
Tänu sõnad.....	38
Autorsuse kinnitus	38
Kasutatud kirjandus	39
Lisa 1.....	42
Lisa 2.....	43

Sissejuhatus

Laps on sünnist alates seksuaalne olend. Tema seksuaalsus erineb täiskasvanu omast väljendumises, sisus ja eesmärkides (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015) ning kuulub lapse normaalsete eluavalduste hulka ja on bioloogilise, psüühilise, eetilise ja kultuurilise ulatuvusega (Almann, 2000). Seksuaalkasvatus algab lapse sünniga (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015) ning toimub terve elu vältel (Koolieelses eas laste ..., 2018). Seksuaalkasvatus tegeleb inimese isiksuse kõigi aspektidega – üldise arengu, seksuaalse küpsemise, inimsuhtete ja tervisega (Part, 2006). Seega ei saa lapse seksuaalkasvatust käsitleda eraldi kasvatusena kui terviku eesmärkidest, mille abil kujundame lapse eetilisi ja kõlbelisi tõekspidamisi (Almann, 2000). Seksuaalkasvatuse kolm peamist eesmärki on inimese isiksuse seksuaalse arengu toetamine, hoiakute ja väärtushinnangute kujundamine ja seksuaalse riskikäitumise ennetamine. Seksuaalharidus hõlmab kogu seksuaalsust puudutavat teavet, mida pakuvad kodu, lasteasutused, tervishoid, meedia ning eakaaslased (Part, 2006). See hariduse mõõde on sama oluline kui muud dimensioonid, nagu sotsiaalne, ratsionaalne ja kõlbeline haridus (Martin, Riazi, Firoozi, & Nasiri, 2020).

Varase lapseea perioodil (0 – 6 eluaastat) toimub õppimine kõige kiiremini ning keskkonnategurid mõjutavad last enim ja on suurim võimalus, et laps säilitab järgnevatel aastatel omandatud hoiakud, käitumise, harjumused kujundades lapse isiksuse aluse (Kurtuncu, Akhan, Tanir, & Yildiz, 2015), seetõttu on seksuaalkasvatus kõige olulisem lapseeas (Koolieelses eas laste seksuaalkasvatus..., 2018).

Lapsevanemate kui seksuaalhariduses mitteformaalsete infoallikate olulisus on kõige suurem eelkooliealiste laste elus, formaalsete allikate roll on selles eas teisejärguline (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015). Teadmised lapse seksuaalsest arengust on vajalikud ning toetavad lapsevanemat seksuaalhariduse andmisel. Käesoleva uurimistöo eesmärk on välja selgitada lapsevanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalkasvatuse ja eelkooliealiste laste seksuaalse arengu kohta.

Teoreetiline ülevaade

Seksaalsus ja seksuaalne areng lapseas

Seksaalsus on inimeseks olemise keskne aspekt kogu elu jooksul, hõlmates inimese sugu, soolist identiteeti ja soorolli, seksuaalset orientatsiooni, erootikat, naudingut, lähedust ja soojätkamist (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015). Sooline identiteet on iseenda tunnetamine soolisest aspektist lähtuvalt, osa enesekonseptsioonist, mis tekib lastel 2. – 3.-eluaastal. Sooroll on ootuste süsteem, millest lähtuvalt naised ja mehed mõtlevad, toimivad, tunnetavad, tajuvad (Leppiman, 2002).

Inimese seksuaalsuse kogemine ja väljendus seisneb tema mõtetes, uskumustes, suhtumistes, käitumises, tavades, ihades, fantaasiates, väärtushinnangutes, suhetes ja rollides (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015). Lapse seksuaalsus avaldub sünnihetkest ning seksuaalsete tunnete tundmine on võimalik juba imikueas (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015). Seksaalsuse mõistet omistatakse tavaliselt noorukieale ja hoitakse eraldi lapseast, kuid seksuaalsus ei alga noorukieas, vaid lapse sünnimomendil (Kurtuncu *et al*, 2015). Lapsea seksuaalsus ei sarnane täiskasvanute seksuaalsusega (Almann, 2000).

Seksaalsust peetakse inimese isiksuse üheks olulisemaks aspektiks ning selle areng on keeruline muutuste protsess, mis areneb etappidena (Kakavoulis, 2001). Need etapid on seotud lapse üldise arengu ja arenguülesannetega (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015).

Alates sünnist kogevad imikud tunnetuslikult väärtuslikke puudutusi (Almann, 2000) soojust ning lähedust (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015). Imiku seksuaalsus on sisemine, väljendudes läheduse ja turvaliste tundesuhete vajadusena. (Cacciatore, 2014). Umbes 4. elukuul hakkab imik tajuma ümbritsevat maailma. Maailma avastamine toimub kõike puudutades, eelkõige suu ja kätega (Cacciatore, 2014). Oma keha tundma õppimiseks kasutab imik käsi, katsudes oma jalgu, varbaid, suguelundeid ja teisi kehaosi (Verch, 1997), mis on pigem juhuslik kui tahtlik (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015).

Kahe-kolme aasta vanuselt õpib laps koos teistega mängima, uurides iseennast ja teisi ning märgates inimeste kehade erinevusi (Cacciatore, 2014). Areneb seksuaalne eneseteadlikkus (Almann, 2000). Laps õpib identifitseerima teiste inimeste sugu väliste tundemärkide abil, näiteks juuste pikkus või rõivastus (Leppiman, 2002). Kaheaastasel on oma soolisest identiteedist kindel arusaam ning ta tunneb ära samast soost lapse (Almann, 2000). Kahe poole või kolme aasta vanuselt on lapsed vaimselt võimeline seksuaalse identiteedi eristamiseks ning mõistavad,

et poisid sarnanevad isadega ja tüdrukud emadega. Hakkavad kujunema soostereotüüpsed arusaamad soole omastest tunnustjoontest (Eser & Çeliköz, 2009). Kaheaastased lapsed seostavad koristamise ja toiduvalmistamise naistega ja tööriistad ja autod meestega. Samal ajal võib märgata ka sooliselt tüpiseeritud käitumist mänguasjade valikus ja mängudes (Leppiman, 2002).

Seksuaalsusega seotud küsimusi hakkavad lapsed esitama 3. – 4.-eluaastal, küsides erinevaid küsimusi ja arutledes nende üle. Täiskasvanu ülesanne vastata lapse küsimustele arusaadavalt ja ausalt (Almann, 2000). Selles vanuses on tavapärane, et lapsed kiinduvad mõnda pere täiskasvanusse ning väljendavad enda tundeid sooviga tulevikus temaga abielluda (Wurtele & Kenny, 2011). Lapsed väljendavad oma kiindumust, sõprust ja meeldimist sageli „armumisega“. Nad võivad olla armunud nii oma vanemasse, õpetajasse või lemmiklooma (Euroopa seksuaalahariduse standardid, 2015). Sel perioodil avastab laps enda keha puudutamisega kaasneva naudingu – oma suguelundeid puudutades otsib laps lohutust, rõõmu, rahu või peletab igavust (Cacciatore, 2014). Masturbeerimine on lapsea normaalne arengu osa. Sellise käitumise eesmärk on pigem uuriv kui seksuaalne (Birola & Gömeçlib, 2010). Enesestimulatsioon on üks kõige sagedamini esinev seksuaalkäitumine (Mallantsi & Casteels, 2008). Uudishimulikud lapsed otsivad võimalust jälgida täiskasvanute tegemisi tualetis või vannitoas (Almann, 2000) ning oma vanemaid alasti vaadata (Wurtele & Kenny, 2011). Teadlikkus sobivast seksuaalkäitumisest pole selles vanuses veel kujunenud (Wurtele & Kenny, 2011) ning lapsed võivad näiteks puudutada ema rindu või isa suguelundeid (Friedrich, Fisher, Broughton, Houston & Shafran, 1998). Laste tahtlik kehaosade paljastamine teistele lastele või täiskasvanutele, on tavapärane (Friedrich *et al*, 1998). Laps mängib arstimänge ja sünnitamist (Cacciatore, 2014). Lapsed kasutavad mängudes isklikult kogetut ja matkides nähtut (Almann, 2000). Neljanda - kuuenda eluaasta vahel katsetavad lapsed piire. Üks neist on „roppude sõnade etapp“ (Euroopa seksuaalahariduse standardid, 2015). Lapsevanemate oluline ülesanne on õpetada õiget sõnavara kehaosade kohta (Cacciatore, 2014), sest suguelundite lapsekeelsed nimetused selgitavad lastele vaid eritusfunktsioone, mitte sugulisi protsesse (Verch, 1997). Laste seksuaalsus väljendub läbi joonistuste, juttude ja mängude (Cacciatore, 2014).

Kohlbergi moraalse arengu teooria viitab sellele, et sooline areng on paralleelne lapse intellektuaalse arenguga (Kohlberg, 1966) ning kui lapsed hakkavad paremini mõistma soorolli

tähendust, hakkavad nad otsima teavet oma vanemate vaatlemise ja jäljendamise kaudu kõigest sellest, mida nad peavad oma sugu silmas pidades oluliseks (Menmuir & Kakavoulis, 1998).

Lapse huvi oma imikuea ja soojätkamise kohta üldiselt avaldub viiendal – kuuendal eluaastal (Almann, 2000), mil ilmnevad ka sellekohased küsimused (Kakavoulis, 1998). Albert Bandura sotsiaalse õppimise teooria rõhutab vanemate rolli lapse õpitud käitumise, suhtumise, jäljendamise ja identifitseerimise allikana (Kakavoulis, 2001). Sotsiaalne õppimine on oluline ka soo sotsiaalsete aspektide, näiteks sooidentiteedi ja soorolli kujunemisel (Bandura, 1989). Albert Bandura (1989) väitel, on mudel, mida laps jäljendab, üldistus, milleni ta jõuab siis, kui jälgib soole vastavat käitumist. Laps samastub täiskasvanuga, kes pakub neile armastust ning lähedust (Eser & Çeliköz, 2009). Vanemate roll soolises enesemääratluses on oluline, sest on lastele esmasteks naiseliku ja meheliku käitumise mudeliteks. Kujundades end vanemate järgi, omandab laps suhtumisviisid ja käitumistavad, mida ootavad antud ühiskonna täiskasvanud (Leppiman, 2002). Jäljendamine on laste jaoks oluline õppemehhanism. Jäljendades samast soost vanemat omandavad nad soole sobiva identiteedi (Eser & Çeliköz, 2009). Lapsed võivad jäljendada ka õdesid- vendi, eakaaslasi, õpetajaid ja TV- kangelasi. Lapsevanemad kujundavad vahetult lapse sookohast käitumist, hankides vastavaid mänguasju, ergutades soole vastavat käitumist ning andes hinnanguid soole sobivast või mitesobivast käitumisest. Nõnda kujuneb välja esmane pilt soorollidest ja ettekujutus poiste ja tüdrukute välimusest, mängude valikust ja käitumisstandarditest (Leppiman, 2002).

Laste seksuaalne areng on dünaamiline protsess, mis on individuaalne ning ei kulge kõigil lastel sarnase malli järgi (Almann, 2000). Kasvamise käigus omandavad lapsed uusi teadmisi ja neil kujunevad omad väärtused, hoiakud ja oskused seoses inimese keha, lähisuhete ning seksuaalsusega (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015). Usalduslikud suhted vanematega ning täiskasvanute valmisolek toetamaks lapse seksuaalsust, kujundab lapse suhtumist seksuaalsusesse (Almann, 2000).

Seksuaalkasvatus eelkoolieas

Seksuaalhariduse (antud töö autor kasutab uurimuses mõisteid *seksuaalkasvatus* ja *seksuaalharidus* sünonüümidena) eesmärk on laste seksuaalse arengu toetus ja kaitse, andes neile teadmised, oskused ja positiivsed hoiakud, et mõista ja nautida oma seksuaalsust, omada turvalisi ja rikastavaid inimsuhteid ning võtta vastutus enda ja teiste inimeste seksuaaltervise ja seksuaalse

heaolu eest. Kõigil lastel ja noortel on õigus saada eakohast seksuaalharidust (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015).

Inimese seksuaalne areng (Part, 2006) ja seksuaalhariduse andmine algavad sünnist (Kakavoulis, 2001) ning kestavad kogu nooruki- ja täiskasvanuea. Seega on seksuaalharidus elukestev protsess, kuid kõige vajalikum on see lapse- ja noorukieas (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015). Seksuaalhariduse käigus saavad lapsed vajalikke teadmisi soo ja seksuaalse identiteedi kohta ning kujundavad oma hoiakud, veendumused ja väärtused (Martin *et al*, 2020). Seksuaalkasvatuse vältel arenevad lapse meeled ja kehaline tunnetus, tugevdades tema enesekindlust ja andes panuse enesemääratluse väljakujunemisse. Nii on lapsel võimalik edaspidi käituda enda ja teiste suhtes vastutustundlikult (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015) tolerantselt ja positiivselt, luues võrdväärseid lähisuhteid, vastutades enda ja kaaslaste seksuaaltervise eest (Kagadze, 2018). Nii nagu seksuaalsus on üks osa inimeseks olemisest, on seksuaalkasvatus osa vanemlusest (Cacciatore, 2014) ning seda ei saa käsitleda eraldi kasvatusena kui terviku eesmärkidest, mille abil kujundatakse lapse eetilisi ja kõlbelisi tõekspidamisi (Almann, 2000).

Perekond annab lapsele esimesed teadmised seksuaalsuse kohta kui laps esitab oma esimesed seksuaalsust puudutavad küsimused. Sellest, kuidas vanem neid küsimusi väärtustab, neile tähelepanu osutab, sõltub lapsevanema ja lapse edaspidiste usalduslike suhete kujunemine (Almann, 2000). See, kuidas ema-isa teineteisesse suhtuvad, õpetab lapsele suhtes olemist (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015) ning see, kuidas täiskasvanud lapse kehast räägivad või seda puudutavad, võib tekitada lapses häbi või uhkust (Cacciatore *et al*, 2020). Igat arenguetappi ja vanust, iseloomustavad lapse erinevad küsimused ja käitumisviisid: nt eakaaslaste vastastikune kehade avastamine ja uurimine arsti mängude käigus, oma kehaosade näitamine ja kaaslaste kehade vaatamine, teatud tegevuste juures häbi tundmine jne ning kõigile neile olukordadele tuleb täiskasvanul reageerida pedagoogiliselt (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015). Vanemate ja teiste pereliikmete ülesanne on õpetada last seksuaalse sotsialiseerumise osana, privaatsete kehapiirkondade katmist avalikus kohas (Wurtele & Kenny, 2011). Vastutus kasvatamise eest lasub täiskasvanutel, sest see teostub kõigis inimeseks olemise ja inimsuhete mallides (Cacciatore, 2014).

Vanemate kõrval on seksuaalsuse õpetamisel oma roll kaasaegsel meedial, mis on muutunud oluliseks teabeallikaks ning on lapse väärtushinnangute ja normide mõjutaja. Sellest

tulenevalt võib olla osa seksuaalsust puudutavast teabest moonutatud või ebarealistlik (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015).

Kuigi lapsevanemad, teised pereliikmed ja muud mitteformaalsed allikad on olulised inimsuhete ja seksuaalsuse õppimisel (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015) ja seksuaalkasvatust peetakse perekonnas loomulikuks tegevuseks (Almann, 2000), võib tänases ühiskonnas jääda vajaka, sest mitteformaalsetel allikatel endil võib vajalikest teadmistest puudu jääda. Formaalne allikas aitab täiendada puudu jäävaid teadmisi seksuaalhariduses (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015). Noored vajavad nii mitteformaalset kui formaalset seksuaalharidust. Formaalne seksuaalharidus aitab omandada spetsiifilisi teadmisi, hoiakuid ja oskusi ning selle juures on oluline roll asjatundjatel (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015).

Euroopa seksuaalhariduse standardites (2015) on välja pakutud, et koolide või lasteaedade seksuaalhariduse andmise kavandamisel või õppekava koostamisel vajalik koostöö lapsevanematega – nii toetuse saamiseks, vaid ka optimaalse „ühilduvuse“ kindlustamiseks lapsevanemate mitteformaalse rolli ja kooli formaalse rolli vahel.

Laste seksuaalhariduse vajalikkuse kohta on erinevaid seisukohti (Martin *et al* , 2020). Tihti ollakse seksuaalhariduse vastu, mille põhjusteks on erinevad väärarusaamad ja hirmud seksuaalhariduse kohta (Euroopa seksuaalhariduse standardid, 2015).

Varasemad uuringud lastevanemate arvamuse kohta eelkoolieas olevate laste seksuaalse arengu ja seksuaalkasvatuse kohta

Vanemate suhtumise ja hoiakute mõju seksuaalse identiteedi arengule on Türgis uurinud Eser ja Çeliköz (2009), kus silmas peeti koolieelset perioodi. Uuringutulemused näitasid, et lapsevanemad suhtusid positiivselt ja toetavalt laste seksuaalse identiteedi arengusse ning lapsed omandavad oma seksuaalse identiteedi kodus, juba enne alusharidust.

Robinson, Smith ja Davies (2016) viisid läbi Austraalias uuringu, milles uurisid vanemate arusaamu seksuaalkasvatuse olulisusest eelkooliealistele lastele, vanemate arvamusi selle kohta, kes peaks vastutama eelkooliealiste seksuaalkasvatuse eest, millised on seksuaalkasvatuses olulised aspektid ning milline on nende uuringu tulemuste mõju seksuaalhariduspoliitikale Austraalia eelkoolis. Uuringus osales 342 Austraalia algkooliealiste laste vanemat. Selgus, et 71% uuringus osalenud vanematest uskusid, et seksuaalkasvatus on eelkooliealiste laste jaoks asjakohane ja oluline ning et, see peaks olema perekondade ja koolide koostööpõhine

lähenemine. Peamised põhjused olid – õpetada lastele arusaamu lähedusest ja suhetest, vähendada laste riskikäitumist tulevikus, parandada väärinfot, mida nad sageli saavad eakaaslastelt ja meediast. Sellest, et seksuaalkasvatus on oluline ja vajalik, räägitakse Austraalias laste seksuaalkasvatuse üle peetavates aruteludes vähe. Suuremat tähelepanu pälvib vähemuse seisukoht, et laste seksuaalkasvatus on ebaoluline ning võib lastele kahjulik olla.

Seksuaalhariduse andmisel on peamised küsimused – kelle roll on anda lastele seksuaalseid teadmisi, millises vanuses peaks seksuaalharidust antama ning kas haridusandja peaks olema kodu või kool. Seda haridusvaldkonda on peetud vanemate vastutuseks, kuid üha enam on võtavad vanemate kõrval vastustust seksuaalhariduse andmise eest ka lasteasutused (Robinson, Davies & Smith, 2017). Seksuaalse arengu ja seksuaalhariduse uuringud on ajendatud küsimustest, kui oluline on perekonnalt, koolist või mujalt saadud seksuaalharidusalane teave ning kui vanalt peaks seksuaalharidus algama (Kakavoulis, 2001).

Käesoleva uurimistöö eesmärk on välja selgitada lapsevanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalkasvatuse ja eelkooliealiste laste seksuaalse arengu kohta.

Uurimistöö eesmärgist lähtuvalt esitab käesoleva töö autor kaks uurimisküsimust:

Millised on 5 – 6-aastaste laste vanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalkasvatuse kohta?

Millised on 5 – 6-aastaste laste vanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalse arengu kohta?

Käesoleva uurimistöö autor ei ole leidnud varasemaid uuringuid Eestis, seoses lastevanemate arvamustega eelkooliealiste laste seksuaalkäitumise ja -kasvatuse kohta.

Metoodika

Käesolevas uurimuses on kasutati kvalitatiivset uurimisviisi, sest Laheranna (2008) järgi on tegemist paindliku meetodiga, mille eesmärk on saada terviklikku empiirilist andmestikku, mis hõlmaks ka kvalitatiivseid ja detaile iseloomustavaid seiku. Kvalitatiivset uurimisviisi kasutatades koguti uurimismaterjal meetodiga, mis võimaldas eelnevat eesmärki saavutada. Seega oli poolstruktureeritud intervjuu uurimuse teostamiseks sobiv, see andis uuritavatele võimaluse vabalt põhjendada oma arvamusi seoses eelkooliealiste laste seksuaalkasvatuse ja seksuaalse arengu kohta (Laherand, 2008).

Valim

Magistritöö valimi koostamisel lähtus autor eesmärgipärasest valimisstrateegiast. Valiti eesmärgipärane strateegia, sest Patton (2002) on välja toonud, et see on kvalitatiivsetes uuringutes laialdaselt kasutatav viis teaberikaste juhtumite kindlakstegemiseks. See hõlmab selliste isikute või rühmade valimist, kes on huvipakkuva nähtuse suhtes eriti teadlikud või kogunud (Cresswell & Plano Clark, 2011, viidatud Palinkas *et al*, 2015 j). Lisaks teadmistele ja kogemustele märgivad Bernard (2002) ja Spradley (1979) kättesaadavuse ja osalusvalmiduse ning võime edastada kogemusi ja arvamusi väljendusrikkalt ja peegeldavalt (Palinkas *et al*, 2015).

Valim moodustati kahe tunnuse alusel: (1) Lapsevanemad, kelle laps on käib koolieelses lasteasutuses ja (2) peres kasvab eelkooliealine, 5 – 6-aastane laps. Sellised kriteeriumid on seatud autori poolt selleks, et selgitada välja eelkooliealiste laste vanemate arvamused seksuaalkasvatuse ja seksuaalse arengu kohta. Kui peres kasvab 5 – 6-aastane laps, omab lapsevanem selle teemaga seoses ka kogemusi ja arvamusi. Taustaandmetena küsiti uuritavatele nende vanust, laste arvu peres ning haridustaset. Uurimuses osales 11 lapsevanemat – 5 isa ja 6 ema. Uuritavate andmed ning pseudonüümid on välja toodud Tabelis 1.

Tabel 1. Vastajate üldandmed ja pseudonüümid:

Vastaja	Vastaja vanus	Lastearv peres	Haridustase	Pseudonüüm
Ema 1	31	4	Keskeriharidus	Ema1
Ema 2	29	3	Kutseharidus	Ema2
Ema 3	29	2	Põhiharidus	Ema3
Ema 4	32	2	Kõrgharidus	Ema4
Ema 5	29	3	Kutseharidus	Ema5
Ema 6	39	5	Keskeriharidus	Ema6
Isa 1	47	3	Põhiharidus	Isa1
Isa 2	41	5	Kõrgharidus	Isa2
Isa 3	32	3	Kutseharidus	Isa3
Isa 4	30	3	Keskharidus	Isa4
Isa 5	29	2	Kutseharidus	Isa5

Andmekogumine

Uurimuse andmekogumisinstrumentideks kasutati poolstruktureeritud individuaalintervjuud, mis Laheranna (2008) järgi võimaldab pidada eesmärgipärast vestlust. Intervjuu eelis on paindlik lähenemine, mis võimaldab, vastavalt olukorrale ja vastajale reageerida (Laherand, 2008).

Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab osalejal vabalt rääkida oma isiklikest kogemustest, sealhulgas tunnetest ja emotsioonidest (Moser & Korstjens, 2018). Käesoleva uurimuse uurimisinstrumendi aluseks on Kurtuncu jt (2015) uurimus, kus uuriti arstide ja meditsiiniõdede hinnanguid seoses eelkoolialise lapse eakohase seksuaalkäitumise ja -kasvatusega. Mõõtevahend on adapteeritud Kristi Kõiv poolt eelnevalt ja eelnevalt pilotiseeritud (Meus, 2020) eelkoolieelse lasteasutuse õpetajate hulgas.

Käesolevas uurimuses esitati uuritavatele suuliselt 46 väidet. Intervjuu väited puudutasid kahte teemat – arvamusi eelkoolialiste laste seksuaalhariduse kohta ja eelkoolialiste laste seksuaalse arengu kohta. Näiteks seksuaalse arengu kohta väide: *3 – 6-aasta vanused lapsed tunnevad rahuldust oma väliste suguorganite puudutamisest ja alasti olemisest. Milline on teie seisukoht – kas arvate, et väide on tõene või väär. Palun põhjendage.* Ja seksuaalkasvatuse kohta näiteks väide: *Seksuaalharidust peaks andma eelkooliea lasteasutuses. Milline on teie seisukoht – kas arvate, et väide on tõene või väär. Palun põhjendage.* Väited olid intervjuus järgides uurimisinstrumendi originaali (Kurtuncu jt, 2015)

Pärast taustaandmete kogumist esitati uuritavatele intervjuu väited seksuaalhariduse ja seksuaalkasvatuse kohta, uuritav sai antud väitega nõustuda või mitte nõustuda ning seejärel oli võimalus uuritaval oma arvamust selgitada/põhjendada.

Intervjuu küsimused on koostatud 2019. aasta aprillis (Meus, 2020). Uuringu usaldusväärsuse tõstmiseks ja lapsevanematele küsimuste sobivuse testimiseks, viis autor läbi prooviintervjuu, veebruaris 2021. Läbiviidud prooviintervjuud kasutati põhiuuringuses. Peale prooviintervjuud ei muudetud väidete järjekorda ega väidete sõnastust. Prooviintervjuu pikkus oli 32 minutit. Antud uurimus viidi läbi uuritavatega veebruaris, 2021. Aeg ja koht intervjuude läbiviimiseks lepiti kokku, kas suuliselt telefonivestluses või kirjalikult läbi sotsiaalmeedia platvormi *Facebooki* sõnumirakenduse *Messenger*. Enne kui uuritavatele saadeti tutvumiseks läbi sotsiaalmeedia platvormi *Facebooki* sõnumirakenduse *Messenger* intervjuu kava, teavitas uurija uuringusse kaasatavaid nende õigusest uuringus mitte osaleda või nõusolekut uurimuses osaleda igal ajal tagasi võtta (Eessalu *et al*, 2017). Enne intervjuu algust tutvustati intervjuueeritavatele uurimistöö teemat, eesmärki, konfidentsiaalsuse tagamise põhimõtteid – uuritava isikut ei avaldata, tulemuste esitamisel kasutatakse pseudonüümi, seejärel küsiti nõusolekut intervjuu salvestamiseks ja tsitaatide kasutamiseks. Kõik uuritavad andsid nõusoleku intervjuude salvestamiseks ja tsitaatide kasutamiseks. Intervjuueeritavatele anti intervjuu alguses intervjuukava

kirjalikult. Intervjuu väited esitati uuritavatele ükshaaval suuliselt ning neil oli võimalus samal ajal lugeda neid ka kirjalikult esitatud kavast. Intervjueeritavad said väitega nõustuda või mittedõustuda ning väidet kommenteerida/põhjendada. Intervjuud viidi läbi nii uuritavate kodudes, uurija kodus kui ka välitingimustes. Intervjuude kestus oli 13 minutit (lühim) – 45 minutit (pikim). Intervjuude erinev ajaline kestus sõltus uuritavate väidetele selgituste ja põhjendamiste andmisest. Intervjuud salvestati uurimistöö autori mobiiltelefoni rakendusega *Voice Recorder*.

Andmeanalüüs

Intervjuude salvestused litereeriti suulise kõne järgi veebipõhise kõnetuvastusprogrammiga *Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech*. Järgmiseks kontrollis autor valmis intervjuuprotokolle, võrdles neid helisalvestistega ja viis suulise kõne järgi sisse vajalikud parandused ning eemaldas isiku-ja kohanimed.

Andmeanalüüsis kasutati kombineeritud meetodit. Andmestikku analüüsiti nii kvalitatiivselt kui ka kvantitatiivselt. Intervjuu kinnisi küsimusi ehk vastusevariante tõene või väär – kvantitatiivselt ning vastuseks saadud põhjendusi/selgitusi kvalitatiivselt. Intervjuu käigus esitatud väidete vastuste analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi ning induktiivset lähenemist ehk tehti kogutud andmete põhjal üldistusi (Õunapuu, 2014). Kalmuse, Linno, Masso (2015) järgi tuleb induktiivses lähenemises kõige paremini esile uurimuses osalejate maailma mõistmine ja tõlgenduste uurimine.

Autor alustas andmete analüüsi sellest, et luges transkribeeritud tekstid korduvalt läbi terviklikkuse tunnetuseks, et alustada analüüsiga. Esialgu tõstis autor tekstist esile sõnad, lause katked, mis olid tähenduslikud silmas pidades uurimisküsimusi. Seejärel pani autor kirja esimesed mõtted koodide tuletamiseks. Tegevust korrati, mille käigus tekkisid koodidele nimetused. Koodid ühendati kategooriateks. Seejärel moodustati üldkategooriatest alakategooriad, et moodustuks väiksem arv kategooriaid (Laherand, 2008). Autor on liigitanud esitatud väited alateemade alla. Kategooriate ilmestamiseks on toodud intervjuudest uuritavate nõusolekul tsitaate, kasutades privaatsuse tagamiseks pseudonüüme.

Andmeanalüüsi kvaliteedi tagamiseks on läbi viidud kaaskodeerimine (juhendaja poolt). Uurija pidas uurijapäevikut, kuhu märgiti üles nii andmete kogumisega seotud teave kui ka andmeanalüüsi protsess.

Tulemused

Lapsevanemate nõustumine eelkooliealiste laste seksuaalharidust puudutavate väidetega

5 – 6-aastaste laste vanemate nõustumine seksuaalharidust puudutavate väidetega on protsentuaalselt välja toodud antud töös lisas 1.

Kõik osalenud lapsevanemad nõustusid väidetega: *Lapsevanemad, õpetajad ja teised lapse hooldajad/kasvatajad peaksid tegema koostööd lapsele antava seksuaalhariduse vallas ja Laste arengu seisukohast on oluline, et 5 – 6-aastased lapsed teaksid kehaosade nimetusi ja nende ülesandeid.* Lapsevanematest 91% nõustusid ka väitega *Lapsed peaksid saama esmase informatsiooni seksuaalsuse kohta vanematelt* ning 82% lapsevanematest olid nõus väitega *Perekond on lastele teiste inimestega suhete loomise mudeliks mitmes vallas.* Enam kui pooled lapsevanematest olid nõus järgmiste väidetega: *Võrreldes koolidega vastutavad lapsevanemad rohkem seksuaalhariduse andmise eest lastele; Lapsi peaks õpetatama nimetama oma kehaosi süüdsate ja viisakate nimetustega selle asemel, et nimetada kehaosi tegelike nimetusteg; Lapsi peaks suunama valima soole vastavaid riideid, mänguasju, värve jne; Seksuaalhariduse andmine lastele enne 5. – 6.-eluaastat ei ole vajalik ja Seksuaalharidus peaks algama siis, kui lapsed hakkavad esitama seksuaalsust puudutavaid küsimusi.*

Ükski lapsevanematest ei nõustunud väitega *Lapsi, kes kasutavad seksuaalse sisuga slängsõnu peaks karistatama* ning vaid üks lapsevanem oli nõus väitega. *Mõnesid 5 – 6-aastaste laste seksuaalsusega seotud küsimusi tuleb ignoreerida.*

Lapsevanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalhariduse kohta

Teema lapsevanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalhariduse kohta sisaldas 14 väidet. Lapsevanemate väidetele antud vastusteid analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil. Analüüsi käigus moodustati saadud vastustest koodid, koodidest moodustusid alakategooriad, mis omakorda ühendati üldkategoriateks. Intervjuu küsimused on esitatud väidetena koos uuritavate vastustega. Autor on liigitanud esitatud väited alateemade alla. Saadud andmeid ilmestati uuritavate tsitaatidega. Tsitaadi lõppu on märgitud vastaja pseudonüüm.

Seksuaalhariduse algus

Lapsevanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalhariduse alguse kohta sisaldasid kahte väidet.

Väite *Seksuaalharidus peaks algama siis, kui lapsed hakkavad esitama seksuaalsust puudutavaid küsimusi* analüüsi käigus saadi kategooriad „*seksuaalkasvatuse algataja on lapsevanem, kui lapsel tekivad vastavasisulised küsimused*“ ja „*seksuaalkasvatuse algatab laps küsides vastavaid küsimusi*“. Nõustumist väitega, selgitasid vanemad sellega, et seksuaalkasvatus algab kodus kui lapsel tekivad esimesed küsimused seoses seksuaalsusega. *No see põhimõtteliselt hakkabki kodust, siis kui lapsed esimesed küsimused küsivad. (Isa1)*

Kolmas kategooria „*seksuaalkasvatuse käigus koolis küsib laps vastavasisulisi küsimusi*“ saadi lapsevanemate arvamusest, et seksuaalsust puudutavaid küsimusi hakkab laps küsima koolis. */.../ koolis õpetatakse ju neile ka seda, et siis kindlasti need küsimused ka tulevad. (Ema5)*

Teise väite *Seksuaalhariduse andmine lastele enne 5. – 6.-eluaastat ei ole vajalik*, loodi kategooria „*seksuaalkasvatus enne 5. – 6.-eluaastat on vajalik*“, kus lapsevanemad pidasid oluliseks seksuaalhariduse andmist enne 5 – 6-eluaastat. Kategooria „*seksuaalkasvatus enne 5. – 6.-eluaastat ei ole vajalik*“ saadi lastevanemate väitega nõustumisest, kes seksuaalkasvatust selles vanuses veel vajalikuks ei pidanud.

Kolmas kategooria „*seksuaalkasvatuse andmine alla 3aastastele lastele ei ole vajalik*“ saadi koodist „*seksuaalkasvatuse andmisel on oluline roll ka lasteaiatõpetajate selgitusel noorematele lastele, sest alla 3aastased lapsed ei saa aru*“.

Lapsevanemad seksuaalhariduse andjatena

Antud teemaga seoses analüüsiti vanematelt saadud vastuseid viiele väitele.

Väitele *Perekond on lastele teiste inimestega suhete loomise mudeliks* mitmes vallas loodi kaks kategooriat „*perekond on lastele mudeliks suhete loomisel ja rollide kujunemisel*“ ja „*perekond ei pruugi olla lapsele mudeliks suhete loomisel*“. Esimene kategooria tuleneb vanemate arvamusest, et see, kuidas lapsevanemad suhtlevad üksteisega, on lapsele eeskujuks suhete loomisel. *See on tõene, nemad ongi laste eeskuju, et ...kuidas teistega läbi saada /.../ (Isa4)*. Teine kategooria tuleneb mittenõustumisest antud väitega.

Teine väide *Võrreldes koolidega vastutavad lapsevanemad rohkem seksuaalhariduse andmise eest lastele*. Kategooria „*lapsevanemate vastutus seoses laste seksuaalkasvatusega suurem kui koolil selles vallas*“, loodi seoses lapsevanemate nõustumisega antud väitega. /.../ *ikka lapsevanemad vastutavad ikkagi rohkem* /.../. (Ema4) Teine kategooria „*lapsevanemate ja kooli vastutus seoses seksuaalkasvatusega on võrdne*“, tuleneb lastevanemate arvamusest, et nii lapsevanemad ja kool vastutavad võrdselt seksuaalhariduse andmise eest, sest lapsed viibivad palju koolikeskkonnas ning koolis on võimalik lapsel saada spetsiifilisemaid teadmisi antud teemal. /.../ *seal võetakse see teema võib -olla üksi pulgi lahti... kodus sa nagunii ei seleta lapsele tunde seal seda asja*. (Isa2)

Väite *Lapsed peaksid saama esmase informatsiooni seksuaalsuse kohta vanematelt* analüüsi käigus ilmnisid kategooriad „*lastele antav esmane informatsiooni andmine vanematelt on oluline ja tähtis (eakohane usalduslikus suhtes)*“ ning „*lastele antav esmane informatsioon vanematelt kui ka koolist seksuaalsuse kohta*“. Esimene kategooria on seotud lapsevanemate arvamusega, et seksuaalsuse kohta esmase informatsiooni edastamisel on oluline lähedane, usalduslik ja turvaline suhe vanema ja lapse vahel. /.../ *lastel peaks olema selline usalduslik suhe vanematega, et nad saavad sellekohast, kus on nagu turvaline nende jaoks*. (Ema1) Teine kategooria on aga seotud lapsevanemate arvamusega, et seksuaalsusega seotud esmane informatsioon tuleb lastevanemate kõrval ka õpetajatelt/kasvatajatelt. /.../ *ei ole ainult vanematelt, et ka nii-öelda laste kasvatajatelt või, õpetajate poolt*. (Isa4)

Neljandale väitele *5 – 6-aastaste laste emad peaksid vastama tüdrukute ja isad poiste poolt esitatud seksuaalsuse sisuga küsimustele* loodi esimeseks kategooriaks „*5 – 6-aastase laste seksuaalust puudutavatele küsimustele vastamine ei peaks olema soopõhine*“, kus lapsevanemad olid arvamusel, et küsimustele vastamine ei olene lapse soost. Vanemad peaksid vastama mõlemast soost laste küsimustele. Väitele teine kategooria „*5 – 6-aastaste laste seksuaalust puudutavatele küsimustele vastamine peaks olema soopõhine, samast soost lapsevanemal on see lihtsam*“, tuleneb arvamusest, et samast soost vanemal on vastuseid lapse küsimustele lihtsam leida. /.../ *Tüdrukute küsimustele on emal lihtsam vastata ja isadel võib-olla siis poiste omadele*. (Ema4) Samale väitele loodi analüüsi käigus ka kolmas kategooria „*5 – 6-aastaste laste seksuaalust puudutavatele küsimustele vastab inimene, kellega lapsel on usalduslik suhe*“, mis tulenes uuritavate arvamusest, et lapse esitatud küsimustele vastajaks ei pea olema lapsevanem, vaid võib olla ka keegi teine lähedane inimene, kellega lapsel on usalduslik suhe.

Väidete vastuste analüüsi käigus ilmnis ka väite *Kui lapsega koos televiisorit vaadates ilmub ekraanile seksuaalne stseen, siis võimalikeks lahenduseks on televiisori välja lülitamine, kanali vahetamine või lapse silmade sulgemine* paigutumine antud teema alla. Kategooria „*seksuaalse sisuga informatsiooni TV vahendusel kui osa kodusest seksuaalkasvatusest*“, saadi vanemate vastustest, kus nad avaldasid arvamust, et lapsed võiksid televiisorist vaadata ka seksuaalse sisuga saateid või filme, kuid lapsevanem peaks jälgima, kas ja millised küsimused lapsele sellega seoses tekivad, et neile vajadusel vastata. */.../peaks laskma tal lõpuni vaadata ja kui ta tekib küsimus siis noh kui oskad vastata, siis vastad ja kui ei oska, siis uurid ise ja ütled, et me arutame seda järgmine kord /.../ (Isa4)* Samale väitele saadi ka teine kategooria „*seksuaalse sisuga informatsiooni vältimine TV vahendusel koduses seksuaalkasvatuses*“. Lapsevanemad selgitasid, et nad püüavad vältida näitamast lastele seksuaalseid stseene kas televiisori sulgemise teel või lapse silmade katmisega.

Koolieelne lasteasutus seksuaalhariduse andjana

Antud teema alla liigitati kaks väidet *Seksuaalharidust peaks andma eelkooliea lasteasutuses*. Väidete analüüsi käigus loodi kategooria „*seksuaalkasvatus peaks toimuma eelkooliea lasteasutuses*“, mis tulenes lapsevanemate nõustumisest antud väitega. */.../ mingi pilt peab ikka lasteaias ka juba olemas olema jah /.../ (Isa1)* Väitele saadi teine kategooria „*seksuaalkasvatus peaks toimuma nii kodus kui eelkooliea lasteasutuses*“. Lapsevanemad selgitasid, et lapsevanemad on küll esmase informatsiooni jagajad, kuid seksuaalhariduse andmine on vajalik ka koolieelses lasteasutuses, sest on võimalik, et mõned lapsevanemaid ei jaga lapsele seksuaalalaseid teadmisi. */.../ et kindlasti on ka neid vanemaid, kes ei räägi lastele kodus /.../ (Ema6)* Kolmas kategooria tulenes lapsevanemate mittenõustumisest antud väitega „*seksuaalkasvatus ei peaks toimuma eelkooliea lasteasutuses*“. Väitega mittenõustumist selgitati sellega, et lapsed on veel liiga väikesed ning seksuaalharidus peaks algama koolis. */.../ Ma leian, et see ei ole koht tegelikult, sest nad on selleks liiga väikesed. /.../et pigem jäägu see kas kooli või vanematele. (Ema2)*

Teine väide, mis liigitati sama teema alla oli *Lapsevanemad, õpetajad ja teised lapse hooldajad/kasvatajad peaksid tegema koostööd lapsele antava seksuaalhariduse vallas*.

Kõik lapsevanemad pidasid töid välja koostöö olulisuse lasteasutuse ja lapsevanemate vahel. Vastustest tulenevalt saadi üheks kategooriaks „*koostöö lapsevanemate ja õpetajate*

vahel“. Lapsevanemad selgitasid, et lapsele lasteasutuses jagatavad teadmised võiks olla kooskõlastatud vanematega ning mõlemalt poolt sarnane. *Ja kindlasti peaks koostööd tegema /.../, see antav info peaks olema ka nagu ühtlustatud /.../ et üldjuhul võiks ikkagi see olla eelnevalt kooskõlastatud. (Isa2)* Teine kategooria „*osapoolte (lapsevanemate ja õpetajate) teadmisi seksuaalhariduse vallas tuleks tõsta*“, tuleneb uuritavate arvamusest, et nii lapsevanemad kui ka lasteaiasõpetajad vajavad lisateadmisi seksuaalhariduse vallas. */.../ Et muidugi ka nemad, õpetajad, lapsevanemad muidugi peaksid ka ise veel noh, kuskilt seda lisainformatsiooni endale ka juurde hankima (Isa4)*

Seksuaalhariduse sisu

Seksuaalhariduse sisu puudutavaid lastevanemate arvamused selgitati välja viie väite abil.

Esimese väite *Mõnesid 5 – 6-aastaste laste seksuaalsusega seotud küsimusi tuleb ignoreerida* vastustest loodi kategooria „*lapse esitatud seksuaalse sisuga küsimustele tuleks vastata eakohaselt ning küsimust ei tohiks ignoreerida*“ tulenevalt lapsevanemate arvamusest, et lapse küsimusi kindlasti eirata ei tohiks, vaid tuleks lapsele leida eakohane vastus. */.../ et kui lapsel on huvi tekkinud et siis tuleks ikkagi nendele küsimustele anda rahuldav vastus. (Ema1)* Teine vastuste analüüsi teel saadud kategooria „*5 – 6-aastase lapse esitatud seksuaalse sisuga küsimusele vastata eakohaselt-kuid mõnda küsimust tuleks ignoreerida*“, saadi vanemate vastustest, et mõnikord tuleks vastamist vältida, kui vastust eakohaselt pole võimalik anda. */.../Pead ikka midagi, ma ei tea, mida välja mõtlema. Mitte päris otse rääkima, ütleme viie aastasele mingid....Et ta võib sellest nagu valesti aru saada jah. (Isa1)*

Väitega *Laste arengu seisukohast on oluline, et 5 – 6-aastased lapsed teaksid kehaosade nimetusi ja nende ülesandeid* nõustusid kõik lapsevanemad. Vastustest saadi kategooria „*5 – 6-aastased lapsed peaksid teadma enda kehaosade õigeid nimetusi ja ülesandeid*“ Lapsevanemad selgitasid, et on oluline, et lapsed teaksid nii kehaosade õigeid nimetusi kui ka nende ülesandeid. *Ja ma arvan küll, et nad peaksid nagu teadma enda kehaosaid ja milleks need vajalikud on ja mis nendega tehakse. (Ema5)*

Kolmandale väitele *Lapsi peaks õpetatama nimetama oma kehaosi sündsate ja viisakate nimetustega selle asemel, et nimetada kehaosi tegelike nimetustega* loodi kategooria „*lapsi peaks õpetama nimetama oma kehaosi tegelike nimetustega alates 5. – 6.ndast eluaastast*“. Vanemad selgitasid, et kehaosi võiks enne 5. – 6.-eluaastat nimetada viisakate ja sündsate nimedega, sest

need on lapsele arusaadavamad. Hiljem võiks lapsele õpetada kehaosade õigeid nimetusi./.../ *siis pigem sündsad nimed, et need teised nimed tulevad nagunii. Et see on nagu selline lapselik ja arusaadav. (Ema1)* Teisele kategooriale „*lapsi peaks õpetama nimetama kehaosi pigem sündsate ja viisakate nimetustega*“, saadi selgituseks, et lastele ei ole vaja välja mõelda muid kehaosade nimetusi ning kehaosi peakski nimetama õigete nimetustega.

Neljanda väitega *Lapsi, kes kasutavad seksuaalse sisuga slängsõnu peaks karistatama* ei nõustunud ükski lapsevanem, sellega seoses saadi kategooria „*seksuaalse sisuga slängsõnade kasutamise eest ei tohi karistada, vaid täiskasvanu peaks selgitama nende sõnade tähendust.*“ Lapsevanemate arvates tuleks slängsõnade tähendust lapsele selgitama ning õpetama sõnu, mida on kohane kasutada ja kindlasti ei peaks slängsõnade kasutamise eest last karistama. Loodi ka teine kategooria „*lapse seksuaalse sisuga slängsõnade kasutamist peaks eirama*“. Selgituseks anti lastevanemate poolt, et kui hakata slängsõnade kasutamist keelama või selle eest karistama, hakkab laps rohkem slängsõnu kasutama. Pigem peaksid lapsevanemad slängsõnade kasutamist eirama.

Antud teemat puudutas ka väide *Lapsi peaks suunama valima soole vastavaid riideid, mänguasju, värve jne.* Väite analüüsi käigus leiti kolm kategooriat. Esimene loodud kategooria „*vanemad suunavad soorollide omandamist läbi riiete ja mänguasjade valiku*“ tulenes vanemate väitega nõustumisest. Vanemad arvasid, et lapsi peaks kindlasti suunama valima soole vastavaid riideid, mänguasju ja järve. *Ega vanemad valivadki/.../, ega lapsed ise ei lähe poodi ja osta riideid, et ikkagi vanemad riietavad neid/.../ (Isa4)* Väite teine kategooria „*lapsi peaks suunama valima soole vastavaid riideid aga mitte mänguasju ja värve*“ ilmnes uuritavate vastustest, kus nad avaldasid arvamust, et vanemad võiksid suunata küll valima soole vastavaid riideid, kuid ei peaks suunama värvide ja mänguasjade valikut. *No riideid peaks suunama /.../ aga mänguasju ja värve ma arvan, et laps ikka võib ise valida /.../. (Ema6)* Kolmas kategooria „*vanemate suunamine valimaks riideid, mänguasju ja värve võib kahjustada lapse arengut*“ loodi uuritavate vastuste analüüsi tulemusel, kus vanemate arvates võib nende suunamine olla lapse arengut kahjustav. */.../ ma leian, et see on nagu lapse arengule tegelikult kahjulik ja lapsevanem surub midagi peale, sa surud ju lapse mina alla. Ja see teeb nagu palju rohkem kahju. (Ema2)*

Lapsevanemate nõustumine laste seksuaalset arengut puudutavate väidetega

5 – 6-aastaste laste vanemate nõustumine seksuaalset arengut puudutavate väidetega on protsentuaalselt välja toodud antud töös, lisas 2.

Kõik uurimuses osalenud lapsevanemad nõustusid väidetega: *5 – 6-aastased lapsed võivad käia saunas ja pesemas koos eakaaslaste ja vanematega; Tüdrukud soovivad välja näha nagu nende emad ja poisid nagu nende isad, mis viitab sookohase käitumise omandamisele 3 – 6-aasta vanuselt, et omandada sooroll ja On tavaline, et lapsed 5 – 6-aastased lapsed mängivad sellised mängu nagu arstimäng ja kodumäng ning selle käigus võivad lapsed võtta riidest lahti ja uurida üksteise kehasid. Lapsevanematest 91% nõustusid ka väidetega Enamik alla 6aastaseid lapsi (eriti 3aastasena) on uudishimulikud ja küsivad nii enda kui ka teiste inimeste kehade, kogemuste ja tunnete kohta; Seksuaalne väärkohtlemine on täiskasvanu poolne tahtlik seksuaalne käitumine lapse suhtes, mis on seksuaalse sisuga kontaktne või mittekontaktne tegevus; Seksuaalsus on loomulik osa elust, mis algab sünnist ja kestab kogu elu; Laste armastus oma hooldajate, õpetajate või vanemate vastu võib mõnikord olla romantilist laadi armumine ja 5 – 6-aastased lapsed võivad mõnikord kasutada seksuaalsusega seotud slängsõnu. Enam kui pooled vastanutest (55% – 81%) andsid vastuse „tõene“ järgmistele väidetele: 3 – 6-aasta vanused lapsed tunnevad rahuldust oma väliste suguorganite puudutamisest ja alasti olemisest; Seksuaalne areng ja seksuaalkasvatuse algab loote eas ning kestab kogu elu; Ema rinna imemine on imiku esimene seksuaalne kogemus; 5 – 6-aastased lapsed võivad mõnikord üritada vägisi suudelda või musitada teisi lapsi ja eakaaslasi; 5 – 6-aastased lapsed selgitavad meeste ja naiste soolisi erinevusi vastavalt kultuuris kehtivatele stereotüüpidele; Lapsed hakkavad küsima küsimusi isa rolli kohta lapse eostamisel või sünnil neljanda eluaasta paiku; 5 – 6-aastased lapsed võivad üritada teisi lapsi ja eakaaslasi lahti riietada; 6aastased lapsed valivad soole vastavaid riideid, 5 – 6-aastased lapsed valivad mängudes soole vastavaid rolle; 5 – 6-aastased lapsed võivad proovida puudutada oma ema või teiste naiste rindasid; 3 – 6-aastased lapsed võivad püüda näidata teistele lastele, eakaaslastele või täiskasvanutele oma suguelundeid; 6aastased lapsed võivad jäljendada selliseid seksuaalseid tegevusi nagu suudlemine, kõrvuti magamine jne; 5 – 6-aastased lapsed on uudishimulikud seoses teiste inimeste tualeti- ja pesemistegevustega ning võivad püüda neid vaadelda; Lapsed küsivad küsimusi tüdrukute ja poiste kehaliste erinevuste kohta enne 6aastaseks saamist (tavaliselt 2,5 –*

3aasta vanuses); *Laste ja täiskasvanute seksuaalkäitumine ei ole sarnane ja ei toimu samadel põhjustel.*

Vaid üks uuritav oli nõus väidetega *Ainult tüdrukud võivad langeda seksuaalse väärkohtlemise ohvriks; 3aastased lapsed valivad omasoolisi sõpru ja Arenguliste iseärasuste tõttu ei ole sobiv baastastel tüdrukutel ja poistel magada ühes ja samas ruumis.*

Lapsevanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalse arengu kohta

Teema *Lapsevanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalse arengu kohta* sisaldas 32 väidet. Vastuste analüüsi käigus moodustati vastustest koodid, mille käigus saadi alakategooriad, mis omakorda ühendati üldkategoriateks. Alateemad tulenevad autoripoolsest temaatilisest väidete liigitustest. Saadud andmeid ilmestati uuritavate tsitaatidega. Tsitaadi lõppu on märgitud vastaja pseudonüüm.

Seksuaalsus ja seksuaalne areng lapseas

Lastevanemate arvamused antud teemadel aitas välja selgitada üheksa väidet.

Esimese väite *Seksuaalne areng algab loote eas ning kestab kogu elu* analüüsi käigus loodi esimeseks kategooriaks „*seksuaalne areng algab looteas*“. Vanemad nõustusid väite esimese poolega ning avaldasid arvamust, et seksuaalne areng algab anatoomilis -füsioloogilise arenguga ema üsas. *Nojah, selles suhtes, et looteas arenevad kõik need asjad välja ju. (Ema2)* Teine kategooria „*seksuaalne areng on elukestev (sünnist surmani)*“, kus vanemad nõustusid väite teise poolega ning seksuaalse arengu algusaja arvasid hilisemaks ehk sünnist. *Et seal ei ole mingit sellist minu arust seksuaalset arengut, pigem siis, kui, nagu ta juba sünnib /.../. (Isa4)* Kolmas kategooria „*seksuaalne areng algab murdeas*“, tulenes lastevanemate arvamustest, et seksuaalne areng algab murdeas ning väikesed lapsed on süütuks ning seksuaalne areng neid veel ei puuduta. */.../ Ta saab selleks, siis ütleme tegelikult puberteedieas, kui need hormoonid nagu hakkavad mängima rolli ja hakatakse vaatama vastassugupoolt /.../, lapsed on nii süütuks minu arust, nad ei sünni selliselt kohe. (Ema 1)*

Teine väide antud teemal *Seksuaalsus on loomulik osa elust, mis algab sünnist ja kestab kogu elu*. Vanemate nõustumine väitega andis kategooria „*seksuaalsus on loomulik osa elust, mis algab sünnist ja kestab kogu elu*“. Teine loodud kategooria „*seksuaalsus on loomulik osa elust, mis algab murdeas*“. Sai lastevanematelt selgituseks, et seksuaalsus on küll loomulik osa elust,

kuid ei alga sünnist vaid murdeas. *No see on loomulik osa elus kindlasti/.../ ma arvan, et see ei alga sünnist, vaid pigem ju murdeas. (Ema 5)*

Väide *Lastel puuduvad seksuaalsed instinktid sai esimeseks kategooriaks „lastel on seksuaalsed instinktid alates sünnist*. Lapsevanemad avaldasid arvamust, et lastel seksuaalsed instinktid ei puudu, vaid on olemas sünnist. *Ma arvan, et ei puudu, need instinktid on küll juba vist sünnist alates olemas. (Ema6)* Teine kategooria antud väitele „*laste seksuaalsed instinktid väljenduvad huvina enda ja teiste keha vastu*“, sai uuritavatelt selgituseks, et seksuaalsed instinktid ei ole sünniga kaasa antud, vaid tekivad hiljem ning väljenduvad huvina enda ja teiste kehade suhtes. Kolmas loodud kategooria antud väitele „*lastel puuduvad seksuaalsed instinktid mingi vanuseni*“. Lapsevanemad selgitasid, et lapsel puuduvad seksuaalsed instinktid sündides ja tekivad hiljem. *Jah, kui nad on lapsed, väiksed, siis kindlasti jah. (Ema5)*

Väite *Ema rinna imemine on imiku esimene seksuaalne kogemus* vastuste analüüsi käigus saadi esimeseks kategooriaks „*ema rinna imemine on imiku esimene seksuaalne kogemus*“ kus lapsevanemad nõustusid antud väitega. Teine kategooria „*ema rinna imemine ei ole lapse esimene seksuaalne kogemus, vaid on seotud vajadustega (lähedustunne, turvalisus, toit)*“. Lapsevanemate arvates ei ole ema rinna imemine imiku seksuaalne kogemus, vaid on seotud vajadusega lähedus- ja turvatunde ning toidu järele. *Ema rinnad on ikka mõeldud toitmiseks/.../ Kindlasti mitte – ei. (Ema3)*

Väide *Seksuaalsus ja seksuaalharidus algab noorukieast*. Kategooriaid antud väitele saadi kolm. Esimeseks kategooriaks loodi „*seksuaalsus ja seksuaalharidus algab noorukieast*“. Vanemad selgitasid antud vastust, et seksuaalsus ja seksuaalharidus algavad murdeest, kui nooruk on seksuaalselt aktiivne. */.../ Sest et mõnel lapsel hakkabki, ütleme seal see suguelu pihta võib-olla kümnendast eluaastast (Ema 2)*. Teine kategooria „*seksuaalsus ja seksuaalharidus algab enne noorukiiga*“ saadi vanemate vastuste analüüsi käigus, kus vanemad pöörasid suurema tähelepanu väite teisele poolele. Vanemate arvates võiks seksuaalharidus alata enne noorukiiga. */.../võiks ikkagi varem alata /.../ütleme lasteaiaaalistele lastele juba siis peaks mingil määral rääkima sellistest asjadest. (Isa2)* Kolmas kategooria „*seksuaalsus ja seksuaalharidus on elukestev (sünnist surmani)*“, tulenes väitega mitterõustumisest ning antud vastusest, et seksuaalsus ja seksuaalharidus algab sünnist ning kestab kogu elu vältel.

Väite *Lapsed küsivad küsimusi tüdrukute ja poiste kehaliste erinevuste kohta enne 6-aastaseks saamist (tavaliselt 2,5 – 3-aasta vanuses)* vastuste analüüsi käigus loodi esimeseks

kategooriaks „*Huvi laste kehaliste soopõhiste erinevuste vastu tekib lastel enne 6. eluaastat*“. Toetudes kogemustele selgitasid lapsevanemad, et lapsed märkavad poiste ja tüdrukute kehalisi erinevusi ja hakkavad selle kohta küsimusi esitama 2. – 6.-eluaasta vahel.

/.../ Et need küsimused ikkagi tekivad, ma arvan, enne kuueaastaseks saamist. (Ema4)

Teine saadud kategooria „*isiklike kogemustele toetudes pole lapsed huvi tundnud laste soopõhiste kehalistele erinevustele*“ saadi vanemate vastustest, kus nad tunnistasid, et ei oma isiklike kogemusi, et lapsed oleksid huvitatud soopõhistest kehalistest erinevustest ning oleksid selle kohta küsimusi esitanud.

Järgmine väide *5 – 6-aastased lapsed on uudishimulikud seoses teiste inimeste tualeti- ja pesemistegevustega ning võivad püüda neid vaadelda.* Lapsevanemate vastustest, kus nad nõustusid antud väitega saadi kood „*5 – 6-aastastel lastel avaldub huvi teiste inimeste tualeti- ja pesemistegevuste vastu*“. */.../ jällegi oma lapse näitel... tekivad küsimused, miks keegi seal seisab ja miks keegi istub /.../ (Ema4)*. Antud väitele teine kategooria „*5 – 6-aastastel lastel avaldub huvi teiste inimeste tualeti- ja pesemistegevuste vastu, kuid endal selline kogemus puudub*“ ilmnes lapsevanemate vastustest, kus nad küll nõustusid väitega, sest nad on sellisest laste käitumisest kuulnud, kui endal selline kogemus puudub.

Väitega *5 – 6-aastased lapsed võivad käia saunas ja pesemas koos eakaaslaste ja vanematega* nõustusid kõik uuritavad. Antud vastustest saadi kategooriaks „*5 – 6-aastased lapsed võivad käia pesemas/saunas koos vanematega seni kui see ei tekita ebamugavust*“.

Lapsevanemate sõnul on saunas käimine koos lastega tavapärane ning koos käiakse seni kuni kõik tunnevad ennast mugavalt. */.../ kui kumbki osapool ei tunne ennast halvasti või kuidagi piinlikult, siis võivad käia /.../ (Ema4)*

Väitega *Arenguliste iseärasuste tõttu ei ole sobiv 6aastastel tüdrukutel ja poistel magada ühes ja samas ruumis* nõustus üks uuritav. Küll aga saadi antud vastuste analüüsist kolm kategooriat. Esimene kategooria „*kooliealised lapsed võiksid magada eraldi ruumides*“. Lapsevanemad selgitasid antud vastuseid, et lapsed magavad näiteks lasteaias ka samas ruumis ning see ei ole probleem. Küll aga võiksid koolis käivad lapsed magada eraldi ruumides, sest koolieas hakkab laps häbenema alasti olekut. */.../ kuni koolini nad ongi /.../lasteaias magavad nad ka ühes ruumis, /.../ kui koolis hakkavad /.../ nad ise vast hakkavad häbenema (Isa5)*. Teine kategooria „*kuni 6. eluaastani võivad lapsed magada samas ruumis*. Vanemad põhjendasid arvamust, et kuni 6. eluaastani võivad lapsed magada samas ruumis, sest nad ei maga alasti. */.../*

Seksuaalkäitumine lapseas

Arvamusi teemal „seksuaalkäitumine lapseas“ aitas välja selgitada kaheksa väidet.

Esimesele väitele *Laste ja täiskasvanute seksuaalkäitumine ei ole sarnane ja ei toimu samadel põhjustel* loodi neli kategooriat. Esimene kategooria „*laste ja täiskasvanute seksuaalkäitumise erinevus seoses teadlikkuse ja tahtlikkusega*“. Lapsevanemate arvamusel on laste seksuaalkäitumine alateadlik ning täiskasvanutel vastupidiselt teadlik ning tahtlik. */.../tõene... kuna täiskasvanute seksuaalkäitumine/.../ sa teed midagi nii-öelda mingil eesmärgil. Et aga lapsed nagu /.../ neil tuleb see kuidagi sealt nagu, nagu loomulikult /.../. (Ema4)* Teine kategooria „*laste ja täiskasvanute seksuaalkäitumise erinevus seoses mõtlemise erinevusega*“ ilmnes uuritavate vastustest, kus nad avaldasid arvamust, et täiskasvanu ja lapse seksuaalkäitumise erinevus seisneb mõtlemises. Kolmandaks kategooriaks loodi „*laste ja täiskasvanute seksuaalkäitumise erinevus seoses käitumise sagedusega*“. Lapsevanemad tõid oma arvamustes välja, et seksuaalkäitumise erinevus võiks seisneda seksuaalkäitumise sageduses. */.../ Ma arvan, et pigem on see täiskasvanutel intensiivsem /.../. (Isa5)* Kategooria „*laste ja täiskasvanute seksuaalkäitumise sarnasus*“ loodi vastuste analüüsi käigus, kus vanemad nõustusid antud väitega.

Teine väide *Imikud katsuvad oma genitaale mähkmete vahetamise ajal ja selline tegevus pakub neile rahuldust*. Analüüsi käigus moodustus esimeseks kategooriaks „*imikud võivad saada seksuaalse rahulduse oma genitaalide katsumisest*“. Lapsevanemad nõustusid antud väitega ning jagasid kogemust, et imikud katsuvad enda genitaale ning selline käitumine võib neile rahuldust pakkuda */.../. (Isa3)* Teine kategooria „*imikud võivad katsuda oma genitaale, et keha tundma õppida ja see ei ole seotud seksuaalse rahulduse saamisega*“ saadi uuritavate arvamustest, et imikutele ei paku rahuldust oma genitaalide katsumine, vaid on seotud oma keha tundma õppimisega.

Kolmas väide antud teemal oli *3 – 6- aasta vanused lapsed tunnevad rahuldust oma väliste suguorganite puudutamisest ja alasti olemisest*. Väite analüüsimisel selgusid neli kategooriat. Esimene kategooria „*3 – 6- aastased lapsed tunnevad rahuldust oma suguelundite puudutamisest ja alasti olemisest*“ tulenes uuritavate nõustumisest antud väitega. Teine kategooria „*3 – 6- aastaste alasti olek ja enda suguorganite puudutamine ei ole seotud rahulduse tundmisega, vaid on seotud huviga enda keha vastu*“. Vanemate arvates ei ole 3 – 6- aastaste laste alasti olek ja oma genitaalide puudutamine seotud rahulduse saamisega, vaid lapsed õpivad

tundma oma keha. Kategooria „3 – 6- aastased lapsed ei häbene alastiolekut vanemate ülesanne on õpetada piire sobiliku käitumisega seoses“. Vanemad selgitasid, et lastele küll meeldib alasti olla ning nad ei häbene seda, kuid lapsevanemad peavad õpetama, kuidas ja millal ning millised piirkonnad peaksid olema kaetud. /.../ *Et muidugi seda, noh peaks ikkagi õpetama, et, alasti võib olla, aga teatud piirkonnad peab olema kaetud (Isa4)* Neljas kategooria „alasti olemine ja suguelundite puudutamine ei avaldu kõigil 3 –6-aastastel lastel“ saadi vanemate analüüsitud vastustest, kus uuritavad leidsid, et sellist käitumist ei saa üldistada kõigi laste puhul, sest ei ole avaldunud nende lastel.

Väide *Masturbeerimine on seksuaalse arengu osa lapseas*. Väitele omistati neli kategooriat. Esimene neist „masturbeerimise kui seksuaalsuse jaatamine lapseas“. Lapsevanemad nõustusid, et masturbeerimine võib olla lapsea arenguosa. Teine kategooria antud väitele „masturbeerimise kui seksuaalsuse jaatamine murdeas“ saadi vastuste analüüsi tulemusel, kus lapsevanemad avaldasid arvamust, et masturbeerimine on murdealiste arengu osa. /.../ *Et see hakkab pigem seal nagu noorukieas /.../. (Ema 2)* Kolmas kategooria väitele „masturbeerimise kui seksuaalsuse eitamine lapseas“ loodi uuritavate arvamustest, et masturbeerimine ei ole seksuaalse arengu osa lapse eas. *Ei ole. Lapsed on ikka lapsed. Ei, seda ma ei usu. Nad ei oskakski minu arust selliste asjadega tegeleda, kui nad nii väikesed on. (Ema5)* Kategooria „masturbeerimise avaldumine lapseas lapse väärkohtlemise tunnuseks“ sai uuritava arvamusest, et kui laps masturbeerib, siis on võimalik, et last on väärkoheldud. /.../ *Ma arvan, et, kui laps selliste asjadega tegeleb nii noores eas, siis sealt peaks põhjuseid otsima sellest, et last on väärkoheldud /.../. (Ema1)*

Väide *3 – 6-aastased lapsed võivad püüda näidata teistele lastele, eakaaslastele või täiskasvanutele oma suguelundeid* sai vastuste analüüsi tulemusena esimeseks kategooriaks „oma suguelundite näitamine teistele on eakohane tegevus 3 – 6-aastastel“. Vanemad selgitasid, et 3 – 6-aastastel lastel on oma suguelundite näitamine eakohane tegevus. /.../ *Võivad näidata jah /.../. (Ema6)* Teine kategooria „oma suguelundite näitamine enne häbitunde tekkimist“. Lapsevanemad selgitasid, et lapsed võivad oma suguelundeid näidata, kui neil pole tekkinud veel häbitunnet. /.../ *neil ei ole seda häbitunnet tekkinud /.../ (Ema1)* Kolmas kategooria „lapsevanemal pole kogemust selles vallas“, tulenes vastustest, kus uuritavad vastasid, et neil puudub kogemus antud käitumisega seoses.

Järgmine väide seksuaalkäitumisega seoses oli *5 – 6- aastased lapsed võivad proovida puudutada oma ema või teiste naiste rindasid*. Esimeseks kategooriaks antud väitele loodi „*kui 5 – 6- aastased lapse puudutavad naiste rindasid, siis see on seotud läheduse- ja seotusevajadusega*“. Lapsevanemad selgitasid, et nad on täheldanud sellist käitumist laste puhul ning arvasid, et see võiks olla seotud lapse lähedusevajadusega./.../ *nad nagu võib-olla otsivad seda lähedust, selles suhtes võivad.* (Ema6) Teine kategooria „*lapsevanem ei oma kogemust selles vallas*“ loodi vastustest, kus uuritavad tunnistasid, et nad sellist käitumist laste puhul täheldanud ei ole.

Väite *5 – 6-aastased lapsed võivad üritada teisi lapsi ja eakaaslasti lahti riietada* uuritavate vastuseid analüüsid nähtus kolm kategooriat. Esimene neist „*teiste laste lahtiriietamine 5 – 6-aastaste laste puhul on abistav või mänguline tegevus*“, loodi lastevanemate analüüsitud vastustest, kus nad selgitasid, et lapsed võivad üksteist lahti riietada, kui tegemist on vastava mängu sisuga või kui on vaja kaaslast abistada riietumisel. /.../ *No kui neil on võib-olla vastav mäng /.../* (Ema2). Teine kategooria „*teiste laste lahtiriietamine 5 – 6-aastaste laste puhul on abistav tegevus, milline kogemus endal puudub*“, tuleneb lapsevanemate vastustest, kus nad arvasid, et 5 – 6-aastaste laste puhul võib olla kaaslaste lahtiriietamisel tegemist abistava käitumisega, kuid sellelaadne kogemus oma lastega puudub. Kolmas kategooria antud väitele „*teiste laste lahtiriietamine 5 – 6-aastaste laste puhul ei ole neile iseloomulik tegevus*“, loodi uuritavate mittenõustumisest väitega, kus uuritav selgitas vastust sellega, et 5 – 6-aastastele lastele ei meeldi riietustegevus ning seetõttu ei ole selline käitumine neile iseloomulik.

Väide *Laste armastus oma hooldajate, õpetajate või vanemate vastu võib mõnikord olla romantilist laadi armumine*. Esimene kategooria „*lapsed võivad üles näidata romantilist armumist hooldajate ja teiste lähedast vastu*“ saadi lastevanemate nõustuvatest vastustest antud väitele, kinnitades, et omavad kogemust, kus laps on lubanud ema või isaga täiskasvanuna abielluda ning sellisel moel näitavad kiindumist vanema vastu. /.../ *minul endal on juhus, kus kuue-seitsme aastane on öelnud, et issi, mina võtan suureks kasvades su endale meheks /.../.* (Isa4) Teine kategooria „*koolieas olevad poisid võivad üles näidata romantilist armumist õpetajasse*“ tulenes lapsevanemate vastustest, kus nad arvasid, et romantilist laadi armumist tuleb ette pigem koolis poistel. /.../ *nagu naisõpetajaid, siis võib-olla poisid on need, kes nagu rohkem kiinduvad* (Ema2) Kolmas kategooria „*lapsevanemal puudub kogemus selles vallas*“ tulenes vanemate vastustest, et nad ei oma selles vallas kogemust.

Seksuaalse sisuga mängud ja täiskasvanute jäljendamine

Arvamusi antud teemal aitas avada kolm väidet.

Esimene neist *On tavaline, et lapsed 5 – 6-aastased lapsed mängivad sellised mängu nagu arstimäng ja kodumäng ning selle käigus võivad lapsed võtta riidest lahti ja uurida üksteise kehasid* sai esimeseks kategooriaks „rollimängus (arstimäng, kodumäng) uurivad 5 – 6-aastased lapsed üksteise kehasid“. Vanemad selgitasid arvamust, et lapsed uurivad üksteise kehasid, kui neil on vastav mängusisu. *.../see võib olla nii, kui nad näiteks mängivad mingit mängu /.../. (Ema3)* Teiseks kategooriaks väitele sai „rollimängus (arstimäng) uurivad 5 – 6-aastased lapsed üksteise kehasid jäljendades reaalsust“, kus uuritavad selgitasid, et 5 – 6-aastased lapsed uurivad üksteise kehasid jäljendades reaalsust elu ja kogemusi. *.../ Kui neil on ikka olnud selline kokkupuude arstidega, kus nad on... peavad võtma riidest lahti, siis on see täiesti võimalik, et nad mängivad, jah, selliseid mängu jah /.../. (Ema5)*

Teine väide *5 – 6-aastased lapsed võivad mõnikord üritada vägisi suudelda või musitada teisi lapsi ja eakaaslasi* sai kolm kategooriat. Esimest saadud kategooriat „5 – 6-aastased lapsed võivad suudelda või musitada teisi lapsi, sest matkivad täiskasvanuid“, selgitasid lapsevanemad, et sellised olukorrad, kus lapsed teisi musitavad või suudlevad on seotud täiskasvanute jäljendamisega. *.../ No selles mõttes, kui nad on... võib ikka olla, kui nad on näinud, et näiteks sõbrad kohtudes või ema-isa musitavad, siis tahab ka korraks niimoodi musi anda /.../. (Isa2)* Kategooria „5 – 6-aastased lapsed võivad suudelda või musitada teisi lapsi mängulise tegevuse käigus“ selgus vastustest, kus vanemad arvasid, et 5 – 6-aastased lapsed võivad suudelda või musitada teisi lapsi mängulise tegevuse käigus. Kolmas kategooria „alla 5 – 6-aastased lapsed võivad suudelda või musitada teisi lapsi“ tulenes uuritavate vastustest, kus nende kogemusel on selline käitumine omane noorematele kui 5. – 6.-aastastele lastele. *.../pigem jääks nagu sinna kahe-kolme aastaste juurde /.../. (Ema2)*

Kolmas väide oli *6aastased lapsed võivad jäljendada selliseid seksuaalseid tegevusi nagu suudlemine, kõrvuti magamine jne.* Esimene kategooria antud väitele „6aastased lapsed jäljendavad vanemate seksuaalseid tegevusi läbi mängu“ loodi vastuste tulemusel, kus lapsevanemad selgitasid, et lapsed jäljendavad täiskasvanute seksuaalseid tegevusi mängudes. *.../Eks just need tulevad kuidagi sellest, mis nad on näinud või siis emme-issi magavad kõrvuti/.../ nähtud kusagilt telekast mingit jällegi mingit filmi või seriaali ja siis nad lihtsalt teevad seda järgi. (Ema4)* Teine kategooria „lapsed jäljendavad täiskasvanute seksuaalseid

tegevusi enne 6. eluaastat“ saadi uuritavate vastustest, mis väljendasid arvamusi, et täiskasvanute seksuaalsete tegevuste jäljendamine on omane noorematele lastele, kui väites esitatud. Kategooria „*lapsed ei jäljenda täiskasvanute seksuaalseid tegevusi*“ tulenes vanemate arvamusest, et lapsed ei jäljenda täiskasvanute seksuaalseid tegevusi.

Soorolli omandamine

Lapsevanemate arvamused antud teemal põhinevad kuuel esitatud väitel.

Väite *3aastased lapsed valivad omasoolisi sõpru* analüüsitud vastused paigutusid kolme kategooriasse. „*3aastased lapsed eelistavad mängukaaslaseks omasoolisi*“ tulenes lapsevanemate väitega nõustumisest. Vanemad selgitasid, et samasoolistel on ühised huvid ja mängud. *See on tõene, et nad ikkagi (...) tüdrukud mängivad tüdrukutega ja poisid poistega, neil on ühised, niisugused mängud ja huvid /.../. (Ema1)* Teine kategooria „*vanemad kui 3aastased lapsed eelistavad mängukaalseks omasoolisi*“ ilmnes uuritavate vastustest, mida põhjendasid sellega, et 3aastastele lastele ei ole oluline kaaslase sugu, kellega nad mängivad. Sooline eelistamine tuleb hilisemas vanuses. Kolmas kategooria antud väitele „*omasooliste mängukaaslaste eelistamine on individuaalne*“ loodi väidetest, milles lapsevanemad arvasid, et 3aastased lapsed ei pruugi eelistada omasoolisi sõpru ning on individuaalne.

Väitele *Tüdrukud soovivad välja näha nagu nende emad ja poisid nagu nende isad, mis viitab sookohase käitumise omandamisele 3 – 6-aasta vanuselt, et omandada sooroll* loodi kategooria „*3 – 6-aastased lapsed omandavad soorolli vanemaid ja teisi lähedasi inimesi järgides*“. Antud väitega nõustusid kõik vanemad ning jagasid kogemusi, et lapsed püüavad sarnaneda samasoolise vanemaga või mõne teise lähedase inimesega. */.../ iga tüdruk tahab oma emme moodi olla. Ja oma poja pealt ma näen, kuidas võtab sae kätte ja ta isa moodi olla /.../. (Ema2)*

Väitega *5 – 6-aastased lapsed selgitavad meeste ja naiste soolisi erinevusi vastavalt kultuuris kehtivatele stereotüüpidele* nõustunud uuritavate vastustest loodi kategooria „*lapsed omandavad soostereotüübid enne 5. – 6.-eluaastat*“. Vanemate arvates oskavad lapsed selgitada meeste ja naiste soolisi erinevusi vastavalt stereotüüpidele, enne 5. – 6.-eluaastat. Antud väitele teine kategooria „*lapsed omandavad soostereotüübid vanemaid järgides*“, saadi vastustest, kus vanemad avaldasid arvamust, et soostereotüüpide omandamisel on oluline roll vanemate järgimisel. */.../ siis samas nüüd ikkagi ju võtavad paralleele /.../. (Ema2)*

Uuritavatele esitatud väitele *5 – 6-aastased lapsed valivad mängudes soole vastavaid rolle* loodi kategooriaks „*5 – 6-aastased lapsed valivad mängudes soole vastavaid rolle*“, mis tulenesid vanemate nõustumisest antud väitega. Lapsevanemad jagasid tähelepanekuid laste mängudega seoses, et kui lapsed mängivad kodu, siis tüdruk on ikka ema ja poiss isa. /.../. *Et kui nad kodu mängivad siis tüdruk võtab ema rolli ja poiss võtab isa rolli /.../. (Isa2)* Kategooria „*5 – 6-aastased lapsed ei vali mängudes soole vastavaid rolle*“ tuleneb vanemate mittedõustumisest antud väitega. Vanemad selgitasid, et lapsed ei vali soole vastavat rolli, vaid roll oleneb mängust ja mängukaaslase soost. /.../ *ei ole niimoodi, et mina olen tüdruk ja mina olen ema, aga samas kui on ikkagi kaks õde, ja nad mängivad, siis üks on ikkagi isa. (...) ikka on üks ema ja teine isa. (Ema2)* Kolmas kategooria selgus saadud vastuste analüüsi käigus „*vanemad peaksid suunama lapsi mängima soole vastavaid rolle*. Lapsevanem selgitas, et vanemad peaksid suunama lapsi, et nad valiksid soole vastava rolli, sest vastasel korral võib laps hakata mõtlema soo vahetusele. /.../ *kui nad niimoodi õpivad. /.../ See võib kaasa tuua nii öelda soolise vahetuse või nii. (Isa4)*

Väitele *5 – 6-aastased lapsed valivad soole vastavaid mänguasju* tekkis kategooria „*5 – 6-aastaste laste mänguasjade valik vastab soole*“. Vastanud arvasid, et jah, lapsed valivad soole vastavaid mänguasju. Teine kategooria „*5 – 6-aastaste laste mänguasjade valik ei vasta soole*“ saadi vastustest, mis antud väitega ei nõustunud ning selgitasid, et laps ei vali soole vastavaid mänguasju vaid valivad endale meelepärased asjad, millega mängida. /.../ *nad mängivad nagu erinevate mänguasjadega /.../. (Ema6)*

Väide *6aastased lapsed valivad soole vastavaid riideid* sai esimeseks kategooriaks „*6aastased lapsed valivad soole vastavad riided*“, kus lapsevanemad nõustusid antud väitega. Väite teine kategooria „*tüdrukud ei vali soole vastavaid riideid*“ tulenes uuritavate vastustest, kus nad selgitasid, et tüdrukud ei vali soole vastavaid riideid, vaid kannavad riideid, mis on mugavad ja meelepärased.

Seksuaalne väärkohtlemine

Lastevanemate arvamusi antud teemal aitas avada kaks väidet. Väitega *Seksuaalne väärkohtlemine on täiskasvanu poolne tahtlik seksuaalne käitumine lapse suhtes, mis on seksuaalse sisuga kontaktne või mittekontaktne tegevus* nõustusid 91% lastevanematest. Kategooria „*seksuaalne väärkohtlemine on täiskasvanu poolne tahtlik seksuaalne käitumine lapse suhtes, mis on seksuaalse sisuga kontaktne või mittekontaktne tegevus*“. Vastanud

põhjendasid, et väärkohelda saab nii interneti vahendusel kui ka otseses kontaktis ning on tahtlik täiskasvanu poolne tegevus. Teine kategooria „*seksuaalne väärkohtlemine eakaaslase poolt*“ saadi vastustest, kus vanemate arvates ei pruugi väärkohelda vaid täiskasvanu, selleks võib olla ka eakaaslane. *./.../ ka noored ise omavahel üksteist nagu väärkohelda. (Isa3)*. Kolmas kategooria „*seksuaalne väärkohtlemine saab toimuda vaid kontakstel*“ loodi uuritava arvamusest, et väärkohtlemine saab olla vaid füüsilist laadi. *./.../ väärkohtlemine ikkagi oleks nagu mingid puudutused või mingid sellised asjad, et pigem ikkagi kontaktne tegevus./.../ (Isa4)*

Väitega *Ainult tüdrukud võivad langeda seksuaalse väärkohtlemise ohvriks* nõustus üks uurimuses osaleja. Kategooria „*seksuaalsel väärkohtlemisel ei ole sugude erinevust*“, loodi vanemate arvamusest, et seksuaalse väärkohtlemise ohvriks võivad langeda mõlemast soost lapsed. Teine kategooria „*tõenäolisemalt langevad väärkohtlemise ohvriks tüdrukud*“ loodi vastuse tulemusel, kus lapsevanema arvates on tütarlastel võrreldes poistega suurem oht sattuda väärkohtlemise ohvriks. *./.../ aga ilmselt suurem tõenäosus on tüdrukutel langeda jah ./.../. (Isa5)*

Arutelu

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada lapsevanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalkasvatuse ja eelkooliealiste laste seksuaalse arengu kohta. Uurimisküsimustele saadi vastused, analüüsid 5 – 6-aastaste laste vanematele esitatud väidete põhjendusi kahe teema valdkonna kohta, kasutades kombineeritud meetodit. Uuritavatel saadud põhjendusi intervjuuküsimustele, mis puudutasid kahte uurimustööd läbivat teemat – seksuaalne areng koolieelses eas ja seksuaalharidus koolieelses eas, analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsi teel. Arutelus on need esitatud koos kvantitatiivsete andmetega. Järgnevalt arutletakse olulisemate uurimistulemuste üle.

Almann'i (2000) järgi saab seksuaalkasvatus alguse kodust ja perekonnast, jälgides oma vanemaid ja nende hoiakuid, hinnanguid ja suhtumisi. Kakavoulis (2001) kinnitab, et seksuaalkasvatus algab lapse sünnist ning seda saab kirjeldada lapse pideva mõjutamisena juhendatud õppeprotsessi kaudu. Käesolevas uurimuses peaks algama lapsevanemate arvates seksuaalharidus siis, kui lapsed esitavad esimesed seksuaalsusega seotud küsimused. Tõseks pidas antud väidet enam kui pooled (64%) 5 – 6-aastaste laste vanematest. Uuritavate arvates, esitab laps küsimusi vanemale, kui omavahelised suhted on usalduslikud ja turvalised. 9% uuritavatest tõid välja, et kui laps vastavasisuliselt küsimusi ei küsi, peaks seksuaalkasvatuse

algataja olema lapsevanem, pöörates lapse tähelepanu antud seksuaalsusega seotud teemadele. 9% vanematest arvas, et seksuaalsusega seotud küsimused tekivad koolis, mitte varasemas eas. Sarnane tulemus kajastus ka Meusi (2020) lasteaiaõpetajate hulgas läbi viidud uurimuses, kus uuritavad arvasid, et seksuaalharidus peaks algama kainikueas koolis – vastavates ainetundides. Antud uurimuses toovad lastevanemad välja, et seksuaalsusega seotud küsimusi ei tohiks vanem eirata, vaid püüda vastata eakohaselt. Samas nendivad uuritavad, et kui eakohast vastust ei ole võimalik anda, siis võib ka küsimust ignoreerida. Almann'i (2000) väitel esitab laps oma esimesed küsimused vanematele ning sellest, kuidas vanem küsimustele vastab, sõltub lapsevanema ja lapse edaspidiste usalduslike suhete kujunemine.

5 – 6-aastaste laste emad peaksid vastama tüdrukute ja isad poiste poolt esitatud seksuaalse sisuga küsimustele. Väitele vastas „tõene“ 18% uuritavatest. 73% vanemaid pidas antud väidet vääraks, põhjendades, et lapse küsimustele vastamine ei peaks olema soopõhine, kuigi uuritav lisas, et samast soost vanemal võib olla vastuste leidmine lihtsam. Meusi (2020) uurimus toob välja sarnase tulemuse, kus lasteaiaõpetajad leidsid, et mõlemad vanemad peaksid olema valmis vastama mõlemast soost laste küsimustele. Tulemus erineb aga Kurtuncu jt (2015) meditsiiniõdede ja arstide arvamuste uuringu tulemustest, kus leiti, et emad peaksid vastama tütarde ja isad poiste poolt esitatud seksuaalse sisuga küsimustele. Seksuaalse sisuga küsimused võivad lastel tekkida ka meedias nähtud seksuaalse sisuga stseene nähes. Paaegu pooled uuritavatest väitsid, et nad püüavad vältida meediakajastusi, kus lapsed täiskasvanutele mõeldud materjale näeksid, kanali vahetamisega, lapse silmade sulgemisega või lapse tähelepanu mujale juhtimisega. 28% lapsevanematest arvasid, et lapsel tuleks lasta seksuaalse sisuga stseene vaadata, et lapsel tekiksid vastavasisulised küsimused, millele vanem saab anda eakohase vastuse. Antud uurimuse tulemust kõrvutades Kurtuncu (2015) uuringuga, kus õdede ja arstide arvamusel väldiksid 82% uuritavatest seksuaalse sisuga materjalide näitamist lapsele. Kurtuncu jt toovad välja ka aspekti, et vanemate suhtumine seksuaalsusega seotud teemadesse võib mõjutada lapse seksuaalse identiteedi arengut. Ka Robinson jt (2016) jagavad sarnast mõtet, et seksuaalsusega seotud teemade kättesaadavuse piiramine võib tugevdada arusaama, et seksuaalsus on tabuteema.

Televisionis näidatav on üks osa seksuaalkasvatusest kodus ja mõjutab laste suhtumisi ja hinnanguid, mistõttu on vanemate selgitused vajalikud ja olulised. Eelmainitud mõtet toetab

Euroopa seksuaalkasvatuse standardid (2015), kus kinnitatakse, et meedia vahendusel edastatav informatsioon mõjutab lapseas nii käitumisnorme kui ka väärtushinnanguid.

Võrreldes koolidega vastutavad lapsevanemad rohkem seksuaalhariduse andmise eest lastele -tõese väitena arvas olevat 27% uuritavatest, kelle arvates lasub suurem vastutus seksuaalhariduse andmise eest lastele, lapsevanematel endil. Uuritavad selgitasid, et kodu on laste jaoks turvaline keskkond seksuaalse sisuga küsimuste esitamiseks, saamaks neile eakohased vastused. 45% vanematest ei nõustunud väitega, pidades väidet vääraks. Uuritavate arvates vastutavad vanemad ja kool võrdselt antava seksuaalhariduse eest, sest suur osa päevast möödub lastel koolis ning kui tekivad vastavasisulised küsimused, on seksuaalsusega seotud teabe jagaja õpetaja. Samasugusele järeldusele jõudsid ka Robinson jt (2016) lapsevanemate hulgas läbi viidud uuringus, kus lapsevanemate arvates peaks seksuaalhariduse andmine olema kooli ja lastevanemate ühine vastutus. Käesolevas uurimuses tõid uuritavad välja ka pedagoogilised valdkonnateadmised, tänu millele oskavad õpetajad paremini edastada lapsele seksuaalse sisuga informatsiooni. Euroopa seksuaalhariduse standardid (2015) toovad välja, et vanematelt saadavast teabest võib kaasaegses ühiskonnas väheks jääda, sest mitteformaalsetel allikatel puuduvad vajalikud teadmised ning formaalsed allikad aitavad omandada spetsiifilisi teadmisi, hoiakuid ja oskusi ning selle juures on oluline roll asjatundjatel.

Seksuaalhariduse algusega seotud väidete analüüs toob välja vastuolud antud teemaga seoses. Väites *Seksuaalsus ja seksuaalharidus algavad noorukieast*, pakkusid peaaegu pooled (45%) vastanutest, teine pool uuritavatest olid aga arvamusel, et seksuaalharidus võiks alata enne noorukiiga. Väitega *Seksuaalhariduse andmine lastele enne 5. – 6.-eluaastat ei ole vajalik*, nõustusid enam kui pooled (64%) lapsevanematest. 46 % uuritavatest vastasid väitele väär, lisades, et nad peavad siiski seksuaalhariduse andmist enne 5. – 6.-eluaastat vajalikuks ning üks uuritav lisas, et enne 3.-eluaastat ei ole seksuaalsusega seotud teemad veel lapsele mõistetavad. Robinson, Smith ja Davies (2016) toovad välja lapsevanemate arvamustega seotud uuringus, kus seksuaalkasvatust pidasid eelkoolieas oluliseks 71% Austraalia lapsevanematest, tuues välja lapse õiguse saada teadmisi seksuaalsuse vallas. Meusi (2020) uurimus toob välja lasteaiaõpetajate arvamuse, kus seksuaalhariduse andmist enne 5. – 6.-eluaastat pidasid oluliseks pooled vastanutest, teised arvasid, et mitteformaalsest haridusest peaks selles eas piisama. Seksuaalkasvatust koolieelses lasteasutuses pidas vajalikuks 36% vanematest. Enam kui pooled (64%) lastevanemates, arvasid, et seksuaalharidust ei peaks toimuma koolieelses lasteasutuses,

vaid võiks alata koolis. Lapsevanemate arvates on eelkooliealised lapsed veel liialt noored seksuaalhariduse teemade käsitlemiseks ning ei mõista selle sisu. Sarnasele järeldusele jõudsid Robinson jt (2016), tuues välja lastevanemate vastuseisu seksuaalhariduse andmisele, põhjusena laste ebapiisava küpsuse seksuaalteemade käsitlemiseks. Kurtuncu (2015) uuringus pakkusid arstid ja õed seksuaalhariduseks sobivaks algusajaks 7 – 12-eluaastat. Kakavoulis'e (2001) uuring Kreeka lastevanemate seas, tõi välja aga veidi varasema ea, kus uuritavad pakkusid välja sobivaks seksuaalhariduse ajaks 3 – 12, pidades eelkooliiga seksuaalhariduse andmiseks sobivamaks eaks kui seda on noorukiiga. Toetudes Robinsoni jt uuringule, toob töö autor välja ärevuse lapsevanemates, et seksuaalhariduslikud teemad ei ole eakohased. Teadmatust sellest, kes, millisel moel ja millised on käsitletavat teemad, tekitab vanemates ebakindlust.

Seksuaalhariduses on oluline koostöö lapsevanemate ja lasteasutuste vahel, rõhutasid kõik uuritavad. 5 – 6-aastaste laste vanemad sooviksid olla kursis käsitletavate teemadega, et ühtlustada lapsele edastatavat infot. Ka Euroopa seksuaalhariduse standardid (2015) pakuvad välja, et koolide või lasteaedade seksuaalhariduse andmise kavandamisel või õppekava koostamisel on vajalik koostöö lapsevanematega – nii toetuse saamiseks, vaid ka optimaalse „ühilduvuse“ kindlustamiseks lapsevanemate mitteformaalse ja kooli formaalse rolli vahel. Uuritavatest 18% arvasid, et väide *Lapsevanemad, õpetajad ja teised lapse hooldajad/kasvatajad peaksid tegema koostööd lapsele antava seksuaalhariduse vallas* on tõene ning lisasid, et nii vanemad ise kui ka lasteaiaõpetajad vajavad lisateadmisi seksuaalhariduse vallas. Euroopa seksuaalhariduse standardid (2015) käsitlevad lapsevanemaid kui otseseid ja peamisi partnereid lasteasutustele seksuaalhariduse andmisel, kuid samas toovad välja nende koolitusvajaduse, selleks, et kvaliteetsesse seksuaalharidusse panustada.

Kõik uurimuses osalenud nõustusid, et arenguliselt on 5 – 6-aastasele lapsele oluline teada kehaosade nimetusi ning nende ülesandeid. Seksuaalhariduse vajaliku sisuna nimetasid lapsevanemad lastele kehaosade ja suguelundite tegelike nimetuste õpetamist. 55% uuritavatest tõi välja, et kehaosade nimetused võiksid olla pigem sündsad ja viisakad, mitte aga tegelikud. 27,5% uuritavatest leidsid, et nooremate laste puhul võiksid olla kehaosadel lapsemeelselt viisakad ja sündsad nimed, põhjendades, et need on lapsele arusaadavamad.

Veerand (27,5%) vanematest pidas vajalikuks 5 – 6-aastaste laste puhul kehaosade õigete nimetustega nimetamist. Seda toetab Verch'i (1997) seisukoht, et lapsekeelsed suguelundite

nimetused selgitavad lastele vaid eritusfunktsioone, mitte aga sugulisi protsesse, seega on õige sõnavara õpetamine vajalik.

Seksuaalsus on üks osa meist, osa elust, mis algab inimese sünnist ning on elukestev, nõustus 91% vastanud lapsevanemates. 9% vastanutest olid küll arvamusel, et seksuaalsus on loomulik osa elust, kuid algab murdeeas. Kurtuncu jt (2015) on välja toonud, et seksuaalsuse mõistet omistatakse tavaliselt noorukieale, kuid seksuaalsus ei alga noorukieas, vaid lapse sünnimomendil. Nii nagu seksuaalsuse algust omistatakse murdeeale, arvas ka 27% uuritavaid, et seksuaalne areng algab samuti murdeeas hormonaalsete muutustega ning lapsealisi seksuaalne areng ei puuduta. 55% lapsevanematest olid arvamusel, et inimese seksuaalne areng algab looteeas ning kestab kogu elu vältel. 9% uuritavatest nõustus, et seksuaalne areng kestab kogu elu vältel, kuid ei kinnitanud seksuaalse arengu algust looteeas ning 9% uuritavate arvates algab seksuaalne areng inimese sünnist. Meusi (2020) uurimus toob välja lasteaiaõpetajate arvamuse, kus looteea algust ei kinnitanud 50% õpetajatest, pidades seksuaalse arengu alguseks sünnimomenti. Ka Euroopa seksuaalhariduse standardid (2015) kinnitavad, et inimese seksuaalne areng algab sünnist ning kestab kogu elu.

Imikute seksuaalsete instinktide olemasolu kohta olid uuritavad mitmesugusel arvamusel. Enam kui pooled (63%) uuritavaid olid arvamusel, et imikul on seksuaalsed instinktid juba sünnimomendil olemas. Lapsevanemate arvates väljenduvad seksuaalsed instinktid huvina enda ja teiste keha vastu. 27% lapsevanemaid arvasid, et imikul seksuaalsed instinktid puuduvad ning arenevad aja jooksul. Sarnane tulemus kajastus ka Kurtuncu jt (2015) uuringus, kus 63% meditsiiniõdedest ja arstidest olid imikute instinktide olemasolus veendunud. Erinevalt eelnevatest leidsid Meusi (2020) uurimuses kõik lasteaiaõpetajad, et seksuaalsed instinktid on imikutel sünnist alates olemas ning sarnaselt käesoleva uuringuga, on uuritavad kinnitanud, et seksuaalsed instinktid väljenduvad huvina kehade vastu. Euroopa seksuaalhariduse standardid (2015) toovad välja, et seksuaalsete tajude eelkäijad, näiteks võime nautida kehalist kontakti, on olemas alates inimese sünnist.

Väide *Emal rinna imemine, on imiku esimene seksuaalne kogemus*, tõi välja uuritavate erinevad põhjendused. Seda, et väide võib olla tõene, kinnitas 45% lapsevanematest. 55% vanematest vastasid väitele väär, põhjendades antud vastust, et emal rinna imemine ei ole seksuaalne kogemus, vaid on seotud esmaste vajaduste rahuldamisega ehk vajadus läheduse- ja turvatunde ning toidu järele. Sarnase tulemuse sai Kurtuncu (2015), kus meditsiiniõdedest ja

arstidest nõustusid väitega 42%. Cacciatore (2014) järgi tähendab seksuaalsus bioloogilisel tasandil arenguetapile ja eale vastavaid vajadusi ning tunnete tasandil armastust, lähedust ja hellust. Verch (1997) kinnitab, et ema rinna soojus ja imetamisega seotud turvalisus on lapsele psüühiliselt tähtsad ning ema rinna imemine on imikule esimene seksuaalne elamus.

Uurimuses osalejate arvates on laste seksuaalsuse väljendamine pigem instinktiivne ning erineb täiskasvanu omast. Lapse maailma avardamine toimub läbi meelte. Veidi enam kui pooled (55%) uuritavad tõid oma vastustes välja, et imikud katsuvad oma genitaale mähkmete vahetamise ajal, sest sellisel viisil avastavad ning õpivad nad tundma oma keha. Genitaalide haaramine on juhuslik ning see ei seostu rahulduse saamisega. Teine osa ehk 36% uuritavatest olid veendunud, et imiku genitaalide katsumine mähkmete vahetuse ajal on seotud rahulduse saamisega. Meusi (2020) uurimuse järgi olid lasteaiaõpetajate arvamusel, sarnaselt käesolevaga, et imikueas on genitaalide puudutamine pigem seotud oma keha tundma õppimisega. Küll aga tõid lasteaiaõpetajad välja, et 3 – 6-aastastel lastel on alasti olemine ning suguorganite puudutamine seotud rahulduse saamisega. Sarnast arvamust jagasid käesolevas uuringus 27% 5 – 6-aastaste laste vanematest. 45% uuritavate arvates on selline käitumine seotud enese keha tundma õppimisega, mis ei avaldu aga kõigil lastel, arvas 28% vanemaist. *Masturbeerimine on lapsea seksuaalse arengu osa* ning on seotud oma keha tunnetamisega, nõustus 36% uuritavatest. 9% uuritavatest olid arvamusel, et masturbeerimine on osa nooruki seksuaalsest arengust ning 9% arvas, et sellise tegevuse põhjus võib peituda selles, et last on seksuaalselt väärkoheldud. Ülejäänud 46% vanemaist ei nõustunud, et masturbatsioon võiks olla lapsea arengu osa. Meusi (2020) uuringus nõustusid kõik lasteaiaõpetajad, et masturbeerimine on lapsea seksuaalse arengu osa. Birola ja Gömeçlib'i (2010) on kinnitanud, et masturbatsioon on normaalne osa lapse arengust ning eesmärk ei ole seksuaalne, pigem uuriv. Mallantsi & Casteels (2008) järgi on seksuaalne enesestimulatsioon üks kõige sagedamini nähtud seksuaalkäitumisi. Toetudes samale allikale, toob töö autor välja aspekti, et lapsevanematele võib valmistada ebamugavust rääkida lapse masturbeerimisest. Võimaliku lahendusena pakuvad eelnevad autorid välja ümbersõnastamise vajaduse – enestimulatsiooniks.

Lapsed vanuses 3 – 6 võivad näidata teistele lastele või täiskasvanutele oma suguelundeid ning eakohaseks pidasid sellist käitumist 73% uuritavatest, vastates väitele tõene. Selles vanuses ei ole kujunenud lastel teadlikkust sobivast seksuaalkäitumisest ning ka Friedrich jt (1998) on kinnitanud, et laste tahtlik kehaosade paljastamine on tavapärase. Ülejäänud 5 – 6-

aastaste laste vanemad ei omanud sellelaadset kogemust. Täiskasvanute ülesanne on õpetada lapsele piire seoses ühiskonnas sobilikul viisil seksuaalkäitumisega, arvas 9% uuritavatest. Väitega *5 – 6-aastased lapsed võivad proovida puudutada oma ema või teiste naiste rindasid*, nõustus 73% vanemaist. Uuritavate arvates võib selline käitumine olla seotud läheduse- ja seotusevajadusega. Kurtuncu jt (2015) uuring näitas, et enamik õdedest ja arstidest nõustusid antud väitega ning Meusi (2020) uurimus lasteaiaõpetajate arvamustest näitas sama väitega nõustumist 66,7%, kus õpetajad põhjendasid laste poolset rindade katsumist laste huviga kehade vastu.

Laste mängud võivad olla seksuaalse sisuga. Populaarsed mängud laste seas on kodumäng ja arstimäng. Mängude käigus võivad lapsed üksteist lahti riietada ning teineteise kehasid uurida ning lapsevanemate arvates on selline käitumine selles vanuses iseloomulik, arvasid kõik uurimuses osalenud 5 – 6-aastaste laste vanemad. Lapsed matkivad ühtviisi nii arsti juures kogetut kui ka televiisoris nähtut. Samuti *võivad 6aastased lapsed jäljendada mängudes täiskasvanute seksuaalse sisuga tegevusi nagu suudlemine, kõrvuti magamine või rasedus ja sünnitamine*, nõustus 73% lapsevanematest, vastates väitele – tõene. 18% vanemaist aga arvasid, et jäljendamine on omane varasemale eale, kui 6aastasele lapsele ning pidasid väidet vääraks. Meusi (2020) uurimus toob välja lasteaiaõpetajate arvamuse seksuaalsete tegevuste jäljendamisest, kus väitega nõustusid kõik uuritavad. Sarnane oli ka Kurtuncu (2015) tulemus, kus enamused arstidest ja õdedest nõustusid, et lapsed jäljendavad mängudes täiskasvanute seksuaalseid tegevusi.

Mängudes eelistavad lapsed soole vastavaid rolle, arvas 63% uuritavaid. Kui kodumängu mängivad poiss ja tüdruk, siis valitakse soost tulenevalt vastavalt ema ja isa roll. Samas väitis 27% 5 – 6-aastaste laste vanemaid, et rolli valik sõltub kaaslase soost- kaks tüdrukut ei mängi mõlemad ema, vaid üks peab olema siiski isa. Sarnane tulemus ilmnis Meusi (2020) uurimuses, kus lasteaiaõpetajad (66%) nõustusid, et lapsed valivad soole vastava rolli, teised oli vastupidisel arvamusel ning kirjeldasid, et poiste grupis valiti ka ema või mõni muu naissooga seotud roll. Kurtuncu jt (2015) uuring toob välja meditsiiniõdede ja arstide arvamuse, kus väitega nõustus 86,2% uuritavaid, arvates, et lapsed eelistavad soole vastavaid rolle. Cacciatore (2014) toob välja, et mängides õpib laps sotsiaalseid käitumisnorme, katsetades ka erinevaid rollimalle ning vastassoo rolle.

Töö praktiline väärtus ja kitsaskohad

Käesolev uurimus töö välja 5 – 6-aastaste laste vanemate arvamused eelkooliealise lapse seksuaalkasvatuse ja seksuaalse arengu kohta. Lapsevanematel on eelkooliealistele lastele seksuaalhariduse andmisel peamine roll. Teadmised lapse seksuaalsest arengust toetavad selle rolli täitmist. Uurimuses antakse edasi lapsevanemate arvamused ja mõtted seksuaalhariduse alguse ja -sisu ning lapse seksuaalse arengu kohta. Käesolev töö toob välja ka lastevanemate ootused koostööle koolieelse lasteasutuse ja vanemate vahel, mis on oluline selleks, et seksuaalhariduse andmine koolieelses lasteasutuses ei tekitaks lapsevanemates ärevust ja vastuseisu. Tulemused näitavad, et lapsevanemad ise vajavad teadmisi seksuaalhariduse vallas.

Käesoleva uurimuse praktiline väärtus seisneb panuses, uurimaks lastevanemate arvamusi eelkooliealiste laste seksuaalhariduse ja seksuaalse arengu kohta, sest varem pole Eestis sarnast uurimust läbi viidud. Tööl on praktiline väärtus nii lapsevanematele kui ka lasteasutustes seksuaalhariduse andjatele. Kajastades seda, millised on lastevanemate kui seksuaalkasvatuses lasteasutuste partnerite mõtted, ettepanekud ja võimalikud hirmud seoses antud teemaga, on võimalus neid arvestada, et vältida riski seoses vanematepoolse vastuseisuga seksuaalharidusele.

Antud töö kitsaskohaks võib pidada seda, et tänu riigis levivale pandeemiale, ei olnud võimalik kõiki intervjuusid läbi viia algselt kokku lepitud isikuga. Samuti tuli mitmeid korda muuta intervjuude aega ja kohta, arvestades sealjuures kehtivate piirangutega.

Tänuõnad

Soovin tänada lapsevanemaid, kes nõustusid uurimuses osalema, vaatamata COVID-19 pandeemiaga seotud olukorrale riigis. Suurimad tänuõnad kuuluvad aga töö juhendajale Kristi Kõivule, kes kriitilistel hetkedel kiirreageerides mind toetas ja motiveeris ning tagasi õigele teele suunas.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Mirvet Kulberg

/allkirjastatud digitaalselt/

24.05.2021

Kasutatud kirjandus

- Almann, S. (2000). *Laps ja seksuaalsus*. Kirjastus: Ilo.
- Bandura, A. (1989). Social cognitive theory. In R. Vasta (Ed.), *Annals of child development. Six theories of child development, 6*, 1-60. Greenwich, CT: JAI Press.
- Birol, C. & Gömeçli E. (2010). Effect of the counselling course on the attitude of the students of pre-school teaching towards the children's masturbation behaviour. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 5, 2366–2371.
- Cacciatore, R. (2014). *Laste seksuaalkasvatus*. Tallinn. Kirjastus: Varrak. 2. tr.
- Cacciatore, R, Ingman-Friberg, M.-L., Lainiala, L.-P. & Apter, D. (2020). Verbal and Behavioral Expressions of Child Sexuality Among 1-6-Year-Olds as Observed by Daycare Professionals in Finland. *Archives of Sexual Behavior* 49, 2725- 2734.
- Eessalu, M., Engelbrecht, J., Koppel, A., Kulu, P., Ling, K., Lõuk, K., Maimets, T., Mäger, K., Mällo, T., Niglas, K., Nurk, E., Pärtlas, M., Sinijärv, U., Sutrop, M. & Uustalu, T. (2017). *Eetikaveeb. Hea teadustava*. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil <https://www.eetika.ee/et/eesti-hea-teadustava>.
- Eser, M., & Çeliköz, N. (2009). Impacts of parental attitude towards sexual identity development child's sexual identity development. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 1, 408–1413.
- Kagadze, M., Kiivit, R., Kull, M. & Part, K. (2005). *Seksuaalkasvatus I ja II kooliaste. Õpetajaraamat*. Tervise Arengu Instituut, Inimeseõpetuse Ühing ja Eesti Seksuaaltervise Liit.
- Kakavoulis, A. (1998). Early childhood sexual development and sex education: A survey of attitudes of nursery school teachers, *European Early Childhood Education Research Journal*, 6(2), 55-70.
- Kakavoulis, A. (2001). Family and Sex Education. A survey of parental attitudes. *Sex Education*, 1(2), 163-174.
- Kalmus, V., Masso, A. & Linno, M. (2015). *Sotsiaalse analüüsimeetodite ja metoloogia õpibaas. Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil <https://sisu.ut.ee/samm/kvalitatiivne-sisuanalyys>.

- Leppiman, A. (2002). Sotsiaalse sugupoole kujunemisest. E., Korp, A., Leppiman, T. Meres, & A., Vaher. *Laps, elu, probleemid ja lahendused*. (lk 5-44). Kirjastus: Dispak.
- Kurtuncu, M., Akhan, L. U., Tanir, I. M. & Yildiz, H. (2015). The Sexual Development and Education of Preschool Children: Knowledge and Opinions from Doctors and Nurses. *Sexuality and Disability*, 33(2), 207–221.
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Maaailma Terviseorganisatsioon (2015). *Euroopa seksuaalhariduse standardid*. Eesti Seksuaaltervise Liit. Tallinn. Külastatud aadressil [http://www.estl.ee/admin/upload/Dokumendid/WHO-Standards_Estonian\(2\).pdf](http://www.estl.ee/admin/upload/Dokumendid/WHO-Standards_Estonian(2).pdf).
- Mallants, C. & Casteels, K. (2008). Practical approach to childhood masturbation—a review. *European Journal of Pediatrics*, 167(10), 1111-1117.
- Martin, J., Riazi, H., Firoozi, A. & Nasiri, M. (2020). A sex education program for teachers of preschool children: a quasi-experimental study in Iran. *BMC Public Health*, 20(1), 692.
- Menmuir, J. & Kakavoulis, A. (1998). Sexual development and education in early years: a study of attitudes of pre-school staff in Greece and Scotland. *Early Child Development and Care*, 149, 27-45.
- Meus, M. (2020). *Lasteaiaõpetajate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalhariduse ja seksuaalse arengu kohta*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Moser, A. & Korstjens, I. (2018). Series: Practical guidance to qualitative research. Part 3: Sampling, data collection and analysis. *European Journal of General Practice*, 24(1), 9-18.
- Part, K. (2006). Seksuaalkasvatus Eestis. O. Poolamets, E., Haavio-Mannila, O., Kontula & K., Haldre (Koost), *Seksuaalsus Eestis. Ajalugu.Tänapäev. Arengud* (lk 58-66). Tallinn: Eesti Akadeemiline Seksoloogia Selts.
- Palinkas, L-A, Horwitz, Green, A.G, Wisdom, J. P, Duan, N. & Hoagwood, K. (2015) Purposeful sampling for qualitative data collection and analysis in mixed method implementation research. *Administration and Policy in Mental Health Services Research*, 42(5), 533–544.

- Robinson, K. H., Smith, E., & Davies, C. (2017). Responsibilities, tensions and ways forward: parents' perspectives on children's sexuality education. *Sex Education, 17*(3), 333-347.
- Tervise Arengu Instituut. (2018). *Koolieelses eas laste seksuaalkasvatus: keha, tunded ja turvalisus. Metoodiline materjal lapse seksuaalse arengu toetamiseks.*
- Verch, K., (1997). *Seksuaalõpetus. Õppevahend koolidele.* Tallinn: Koolibri. 2. tr.
- Wurtele, S. K. & Kenny, M.C. (2011). Normative sexuality development in childhood: implications for developmental guidance and prevention of childhood sexual abuse. *Article in Journal of Multicultural Counseling and Development, 43*(9), 1-24.
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lisa 1. Lapsevanemate nõustumine eelkooliealiste laste seksuaalharidust puudutavate väidetega protsentuaalselt

Väide	Tõene
Lapsi, kes kasutavad seksuaalse sisuga slängsõnu peaks karistatama	0%
Mõnesid 5-6 aastaste laste seksuaalsusega seotud küsimusi tuleb ignoreerida	9%
5-6 aastaste laste emad peaksid vastama tüdrukute ja isad poiste poolt esitatud seksuaalsuse sisuga küsimustele.	18%
Seksuaalharidust peaks andma eelkooliea lasteasutuses	36%
Kui lapsega koos televiisorit vaadates ilmub ekraanile seksuaalne stseen, siis võimalikeks lahenduseks on televiisori välja lülitamine, kanali vahetamine või lapse silmade sulgemine	45%
Seksuaalsus ja seksuaalharidus algab noorukieast	45,%
Võrreldes koolidega vastutavad lapsevanemad rohkem seksuaalhariduse andmise eest lastele.	55%
Lapsi peaks õpetatama nimetama oma kehaosi sündsate ja viisakate nimetustega selle asemel, et nimetada kehaosi tegelike nimetustega	55%
Lapsi peaks suunama valima soole vastavaid riideid, mänguasju, värve jne	55%
Seksuaalhariduse andmine lastele enne 5-6 eluaastat ei ole vajalik	64%
Seksuaalharidus peaks algama siis, kui lapsed hakkavad esitama seksuaalsust puudutavaid küsimusi	64%
Perekond on lastele teiste inimestega suhete loomise mudeliks mitmes vallas	82%
Lapsed peaksid saama esmase informatsiooni seksuaalsuse kohta vanematelt	91%
Lapsevanemad, õpetajad ja teised lapse hooldajad/kasvatajad peaksid tegema koostööd lapsele antava seksuaalhariduse vallas.	100%
Laste arengu seisukohast on oluline, et 5-6 aastased lapsed teaksid kehaosade nimetusi ja nende ülesandeid.	100%

Lisa 2. Lapsevanemate nõustumine laste seksuaalset arengut puudutavate väidetega

protsentuaalselt

Väide	Tõene
Arenguliste iseärasuste tõttu ei ole sobiv 6-aastastel tüdrukutel ja poistel magada ühes ja samas ruumis	9%
Ainult tüdrukud võivad langeda seksuaalse väärkohtlemise ohvriks	9%
3-aastased lapsed valivad omasoolisi sõpru	9%
Lastel puuduvad seksuaalsed instinktid	27%
Imikud katsuvad oma genitaale mähkmete vahetamise ajal ja selline tegevus pakub neile rahuldust	36%
Masturbeerimine on seksuaalse arengu osa lapseas	36%
Lapsed küsivad seksuaalsust (sünd, rasedus) puudutavaid küsimusi (n kust lapsed tulevad?) enne 6-aastaseks saamist (tavaliselt 2,5-3 aasta vanuses).	45%
5-6 aastased lapsed valivad soole vastavaid mänguasju	45%
Seksuaalsus ja seksuaalharidus algab noorukieast	45%
3-6 aasta vanused lapsed tunnevad rahuldust oma väliste suguorganite puudutamisest ja alasti olemisest	55%
Seksuaalne areng ja seksuaalkasvatus algab loote eas ning kestab kogu elu	55%
Ema rinna imemine on imiku esimene seksuaalne kogemus	55%
5-6 aastased lapsed võivad mõnikord üritada vägisi suudelda või musitada teisi lapsi ja eakaaslasi.	55%
5-6 aastased lapsed selgitavad meeste ja naiste soolisi erinevusi vastavalt kultuuris kehtivatele stereotüüpidele	55%
Lapsed hakkavad küsima küsimusi isa rolli kohta lapse eostamisel või sünnil neljanda eluaasta paiku.	55%
5-6 aastased lapsed võivad üritada teisi lapsi ja eakaaslasi lahti riietada	64%
6-aastased lapsed valivad soole vastavaid riideid	73%
5-6 aastased lapsed valivad mängudes soole vastavaid rolle	73%
5-6 aastased lapsed võivad proovida puudutada oma ema või teiste naiste rindasid	73%
3-6 aastased lapsed võivad püüda näidata teistele lastele, eakaaslastele või täiskasvanutele oma suguelundeid.	73%
6-aastased lapsed võivad jäljendada selliseid seksuaalseid tegevusi nagu suudlemine, kõrvuti magamine jne	73%
5-6 aastased lapsed on uudishimulikud seoses teiste inimeste tualeti- ja pesemistegevustega ning võivad püüda neid vaadelda	82%
Lapsed küsivad küsimusi tüdrukute ja poiste kehaliste erinevuste kohta enne 6-aastaseks saamist (tavaliselt 2,5-3 aasta vanuses).	82%
Laste ja täiskasvanute seksuaalkäitumine ei ole sarnane ja ei toimu samadel põhjustel	82%
Enamik alla 6-aastaseid lapsi (eriti 3 aastaseid) on uudishimulikud ja küsivad nii enda kui ka teiste inimeste kehade, kogemuste ja tunnete kohta	91%
Seksuaalne väärkohtlemine on täiskasvanu poolne tahtlik seksuaalne käitumine lapse suhtes, mis on seksuaalse sisuga kontaktne või mittekontaktne tegevus	91%
Seksuaalsus on loomulik osa elust, mis algab sünnist ja kestab kogu elu	91%

Laste armastus oma hooldajate, õpetajate või vanemate vastu võib mõnikord olla romantilist laadi armumine	91%
5-6 aastased lapsed võivad mõnikord kasutada seksuaalsusega seotud slängsõnu	91%
5-6 aastased lapsed võivad käia saunas ja pesemas koos eakaaslaste ja vanematega	100%
Tüdrukud soovivad välja näha nagu nende emad ja poisid nagu nende isad, mis viitab sookohase käitumise omandamisele 3-6 aasta vanuselt, et omandada sooroll	100%
On tavaline, et lapsed 5-6 aastased lapsed mängivad sellised mängu nagu arstimäng ja kodumäng ning selle käigus võivad lapsed võtta riidest lahti ja uurida üksteise kehasid	100%

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mirvet Kulberg, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose Laapsevanemate arvamused eelkooliealiste laste seksuaalkasvatuse ja seksuaalse arengu kohta koolieelses lasteasutuses, mille juhendaja on Kristi Kõiv, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Mirvet Kulberg

24.05.2021